

ORSAT LIGORIO
Universiteit Leiden
Faculteit der Geesteswetenschappen
P.N. van Eyckhof 3, NL-2311 BV Leiden

MATE KAPOVIĆ
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za lingvistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

O NAGLASKU DVOSLOŽNIH *o*-OSNOVA S KRATKOSILAZNIM NAGLASKOM U DUBROVNIKU¹

U članku se govori o arhaičnom naglasku dvosložnih *o*-osnova (tj. imenicâ tipa *grad – grada*) s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu (tip *jāblān/gōlūb*) u dubrovačkom govoru. Za razliku od drugih poznatih govora, gdje je naglasak u takvim imenicama ujednačen, u Dubrovniku se, uz neka sitnija odstupanja, čuva opozicija stare naglasne paradigme *a* i naglasne paradigme *c* u primjerima kao što je genitiv množine *gāvrānā* (*a*) prema *golūbā* (*c*). Takva je akcenatska arhaičnost dosad neopisana u literaturi. Osim toga, opisuju se i duljenja, kraćenja i analoške promjene koje se događaju u drugom slogu dvosložnih *o*-osnova u dubrovačkom govoru u riječima tipa *gōvōr* i u riječima tipa *kāmēn*. Analiza se ponajviše zasniva na novoj dijalektalnoj građi posebno prikupljenoj na terenu za potrebe ovoga rada.

KLJUČNE RIJEČI: *Dubrovnik, naglasak, akcentuacija, imenice, o-osnove, štokavski, slavenski, praslavenski*

1. Uvod

Kako bi čitalac ono o čemu ćemo ovdje govoriti čim lakše i brže shvatio – iako u principu nema potrebe ponavljati stvari koje su već rečene na drugim mjestima – treba da najprije kažemo par uvodnih riječi, i to: o građi; o akcentuaciji; i o transkripciji².

2. O građi

Što se građe tiče, mi smo u ovome članku – naravi predmeta radi! – htjeli da pri crpenju relevantnih podataka obuhvatimo čim veći raspon vremena, pa nam građa do koje smo tako došli uključuje – sa intervalima i drugim razumljivim lakunama – raspon od nekih 300-tinjak godina: od Della Belle (1728) do danas.

---

¹ Popis skraćenicâ: jd. – jednina, mn. – množina, padeži u jd. (N/G/D/A/V/L/I), padeži u mn. (n/g/d/a/v/l/i); n. p. – naglasna paradigma, dij. – dijalektalno, knjiž. – književno; čak. – čakavski, češ. – češki, kajk. – kajkavski, mađ. – mađarski, psl. – praslavenski, rum. – rumunjski, rus. – ruski, slav. – slavenski, slč. – slovački, sln. – slovenski, štok. – štokavski, tal. – talijanski; Dubr. – Dubrovnik. Praslavenske naglasne paradigme se označavaju s *a*, *b*, *c*, a suvremene s A, B, C. Dvotočka iza n. p. (A:, B:, C:) označava da je riječ o inačici n. p. s dugim slogom (naglašenim ili nenaglašenim, tj. kod jednosložnicâ prvim, a kod dvo-/višesložnicâ drugim/zadnjim slogom).

² U podjeli je posla terensku građu iz Dubrovnika i iz literature prikupio Orsat Ligorio, koji je također napisao i uvodni dio o dubrovačkom govoru i izvorima. Akcentološki dio i akcentološko-etimološku obradu i analizu građe napravio je Mate Kapović. Po stilu se pisanja lako dade vidjeti koji je autor pisao koji dio članka.

Della Bellin je rječnik, usprkos očiglednoj želji autora da na pravome mjestu označi pravi akcent, ostao daleko od te Della Belline namjere. Njegovi su prozodijski znakovi tako ambivalentni pa, recimo, znak akuta može označivati i dugi silazni akcent (kao u riječi <quás> tj. /kvás/) i posttoničku dužinu (kao u riječi <kokót> tj. /kòkòt/), ali te iste prozodijske instance (dugi silazni akcent i posttoničku dužinu), zbog komutativnosti nekih Della Bellinih znakova, može označivati i *scriptio plena*, kao u izvjesnim riječima <noos> i <komaad> tj. /nòs/ i /kòmād/. Ovakvih se stvari treba čuvati pa se uz ovaj rječnik svakako preporučuje i kakav solidan vademekum poput Friedrichs (1973). Napose o neoakutu u Della Belle vidi Ligorio (*uskoro a*).

Prvi je moderni rječnik kojim smo se služili onaj Vukov, ali kako je taj rječnik u svome prvome izdanju (od 1818) u pogledu prozodijskih znakova donekle nepotpun jer u štampariji Jermenskoga manstira u Beču nije bilo znaka za kratki silazni akcent pa tako recimo za /kòkòt/ stoji <kokòt>, mi smo se radi transparentnosti ovdje koristili četvrtim izdanjem iz 1935. u kojem su ta mjesta u rječniku popravljena u skladu s mogućnostima domaće tiskare iz Beograda. U obzir su, kao relevantne za dubrovački govor (a ne samo komparativno-dijalektološki), uzete, dabome, samo one riječi pored kojih stoji "u Dubrovniku" *vel. sim.* Gdje je bilo moguće, obavezno smo ovaj Vukov original kolacionirali s Milasovim emendacijama (1898) jer, kako Milas u tome članku duhovito kaže, "akcentujući dubrovačke riječi nije Vuk nikako bio dobre sreće". No, da zaista treba ovu građu uzeti sa znom soli pokazuju i druge emandacije Budmanove.

Služili smo se onda i *Rječnikom* naše Akademije (1881–1976), ali pazeći uvijek da crpemo samo onaj njegov dio koji je uredio Pero Budmani, a to su tomovi III., IV., i V. te *partim* II. i VI. Na ovih se, manje ili više, 4 000 stranica najveće osmine pod nocijunkulom "P. Budmani" ili "U naše vrijeme u Dubrovniku" nerijetko kriju mnogi za Dubrovnik iznenađujući i, svakako, korisni podaci. Budmanove se ispravke Vukovih riječi, gdje je bilo potrebno, mogu također pronaći u Milasa, koji ih je marljivo registrirao, ali samo od slova *d* do riječi *jezičac* tako da od te riječi pa do riječi *maslinski*, gdje Budmani stao uređivati *Rječnik*, nemamo gotova popisa. Kako se Budmani iz Dubrovnika u Zagreb preselio 1883. i iza toga slabo s Gradom imao veze, za ove se njegove napomene i ispravke može onda mirne duše misliti da ustvari odgovaraju stanju u Dubrovniku prije 1883, a ne vremenu 1883. do 1907. kada je Budmani tu građu zaista i uređivao.

Daleko je najbolji izvor podataka i, svakako, najveći akcentuirani korpus građe iz XX. stoljeća *Рјечник дубровачкога говора* (2002) Mihajla Bojanića koji je za tisak pripremila Rastislava Trivunac, *née* Bojanić. No ne treba misliti da je ovo djelo reprezentativno za XXI. stoljeće, kao što bi to netko po godini objavljivanja mogao pomisliti, jer je tisak, kako se to odmah u prvoj rečenici ove knjige jasno kaže, "стјецајем више неповољних околности" zakasnio pa je ovaj rječnik, što se vremenskoga okvira tiče, reprezentativan upravo za prvu prvu polovicu XX. stoljeća.

U ispitivanje, razumljivo, nismo uključili rječnik Joakima Stulli (1801–1810), a nije u nj uključeno ni poprilično veliko *Paljetkovanje* (1892–1907) Luka Zore – možda iz razloga koji nisu odmah tako očiti kao kod prethodnoga djela. Naime, Zore često ima ili jednostavno krivo akcenturane riječi (na primjer, *mjèra* umjesto *mjèra*) ili propuste druge vrste (recimo, *kòlač* umjesto *kòlāč*, ali onda ipak *koláča*) pa bi nam u ovome članku samo muku zadavao. Pa ipak, Zorin je rječnik (kao, uostalome, i Stullijev) za dubrovački govor izuzetno bitan kao tezaurus i iz tih je leksikoloških razloga Zore s pravom jedan od onih

privilegiranih pisaca koje je Daničić odredio da se za ARj crpe (crplo se, međutim, jedno drugo njegovo djelo). Što se Broz-Ivekovića (1901) tiče, u njemu za naš predmet nije bilo nikakvih novih podataka u odnosu na Vuka i ARj pa ga prema tome također nismo imali potrebe koristiti. Tu i tamo smo konzultirali Skoka (1971- 1974) uspoređena s Vinjinim *Dopunama* (1998-2004).

Na koncu treba da rečemo još i to da smo svu ovu rječničku građu usporedili s aktualnim stanjem u dubrovačkome govoru tako što smo za jednoga od onih ljetnih neverina u augustu 2010. – više čekajući ovakvo vrijeme nego slučajno – namjerno otišli u Gradsku kafanu da tamo nespremnje zatečemo neke od onih karakterističnih dubrovačkih prilika koji su se onamo bili utekli od nevremena; i tako smo ispitali njih petero, od kojih samo jedan nije bio penzioner, pa se može misliti i to, da ovi podaci ne vrijede toliko za mlađi koliko za stariji dio dubrovačke populacije. Nesretnim smo sudionicima zasjede, kojima ovaj članak vjerojatno nikada neće pasti ruku, od srca zahvalni!

3. O akcentuaciji

Mi se u ovome dijelu nećemo prtiti ni u šta čega se ovaj članak izričito ne tiče, i tako se, recimo, zabaviti generalnim skiciranjem dubrovačkoga prozodijskoga sistema (tobože radi čitaoca) jer bi to oduzelo previše vremena i prostora i na kraju bilo i protiv čitaoca i protiv pisaca a mimo svake svrhe članka, ali svejedno mislimo da se neke napomene o akcentuaciji i transkripciji nipošto ne smiju izostaviti.

Najprije, što se prozodijskih skica tiče, imamo ih par u različitim opisima dubrovačkoga govora: najpreči je od svih, dabome, Budmani (1883), a tek onda Brabec (1960) i Ligorio (*uskoro c*), a od napomena u dijalektološkim kompendijima su to Ivić (1956: 175–208, a osobito 185*sq.*), Rešetar (1907: *passim*) i Lisac (2003: 98–115, a osobito 101*sq.*), s time da je Lisac o tome pisao i prije (2001), a Ivić i drugdje. Diskusija između Kušara (1888–1889) i Rešetara (1890, 1891) – koja se u ovome kontekstu znade spomenuti – za naš predmet nije relevantna. Najstariji je moderni opis onaj Vukov, tiskan u predgovoru *Српских народних пословица* (1836: vii–l) i onda pretiskan u *Скупљеним граматичким и полемичким списима* (1896: III, 1–24). Vuk ondje u bilježenju akcenata još nije razlikovao ` i ` nego je i jedan i drugi akcenat bilježio svojim "oštrim" pa tako, recimo, za /brème/ ima <brème>. Pa ipak je to, iako ove sitnice ostaju nerazjašnjene, solidan i vrijedan opis.

Najpotpuniji je opis dubrovačkoga prozodijskoga sistema sigurno Rešetar (1900). Ondje je Rešetar, pored Ozrinića i Prčnja u Crnoj Gori, za jedan od tri reprezentativna govora jugozapadnoga dijalekta odabrao i onaj dubrovački – i to uglavnom prema informacijama Pera Budmani jer, kako u predgovoru kaže, "bester Kenner er ist". Druga nam Rešetarova djela, koja su inače također puna puncata svakojakih informacija, prema tome ovdje nisu bila od prijeke potrebe s izuzetkom djela Rešetar (1907) i drugoga izdanja Daničićevih *Српских акцената* (1925), koje je uredio upravo Rešetar i tako ključne informacije iz XIX. stoljeća spasio za lingvistiku XX.-oga; također su veoma korisne njegove fusnote iz toga izdanja.

Nešto je slabije, osim toga, opisan i cavtatski govor za koji se obično smatra da se prema dubrovačkomu odnosi naprosto kao njegova arhaičnija ili konzervativnija varijanta. Ovim se poslom zabavio Brozović, i to najprije u Brozović (1981: 497–507) a onda i u Brozović (1984); taj je članak potom preveden i u nas kao Brozović (2005). Ovaj je drugi

prilog interesantan utoliko što, na krilima zdravoga Brozovićeve strukturalizma, govori o naglasnim pojavama tipičnim za Dubrovnik kao *vòda/vóda* (danas *vòda*) i *dobròta/dobrõta* što mi ovdje za dubrovački govor bilježimo kao *dobrótá*³. Pa ipak za drukčiju interpretaciju " vidi Ligorio (*uskoro* b).

Od susjednih je govora, osim cavtatskoga, još opisan i prozodijski sistem konavoskoga govora, u Kašić (1995), a od drukčije vrste interesa može biti Finka (1963) koji donosi Ivšićeve misli o dubrovačkoj akcentuaciji sa sredine XX. stoljeća.

4. O transkripciji

Ostaje da kažemo još par riječi o transkripciji kako ne bi došlo do kakve zabune. Orsat Ligorio je, naime, u *Fonemici dubrovačkoga govora* počeo koristiti sistem transkripcije koji je u svojim glavnim crtama vidljiv i u njegovim ranijim publikacijama i za koji vjeruje da se neće u buduće vele mijenjati. Stoga je i građu za ovaj članak pripremio i transkribirao u skladu s principima koje je u tom članku prvi put eksplicitno postavio.

Simboli <a, e, i, o, u, r; ē, ī, ū; m, n, r, l, v, j; b, p, d, t, g, k; f, z, s, ž, c> su samorazumljivi i ne treba im nikakav dodatni komentar. Za detalje u vezi artikulacije, koji doduše postoje, ali o kojima ovdje ne govorimo, treba vidjeti rečeni članak. Tako za komentiranje ostaju ovi simboli: <ā, ǎ, ȳ; ĩē; ņ, l; x; ž, đ, č>.

Što se silabema tiče, za bilježenje se dugih zatvorenih vokala koristi makron i donja točka, od čega makron označava dužinu a točka zatvorenost; ako je vokal tonički, onda makron zamjenjuje neki od dugih akcenata, ali točka ostaje. Ovo je, izgleda, bolje od rješenja tipa *á*, kako su se vokali ovoga tipa kadšto prije označavali, i to ne samo iz tipografskih razloga (*á* se ne može kombinirati sa znakovima za akcente), nego i zato što za dva svojstva (dužinu i zatvorenost) u ovoj transkripciji postoje dva odvojena znaka, a ne samo jedan kao što je kružić u *ā* ili makron u *ā*. Poput *ā* i *ȳ* je dug i zatvoren vokal. No za razliku od *ȳ*, koje je dakle zatvoreno, *ǎ* je poseban otvoreni glas; za fonološki odnos *ǎ* i *ȳ* (npr. u *dǎ* "dao" i *dȳ* "dol") usp. Ligorio (2009). Što se tiče *ĩē*, to je očito silazni diftong, a javlja se kao fakultativna varijanta dugoga jata, tj. <ije>, uz izgovor *jē*.

Što se asilabema tiče, za palatale *lj* i *nj* se uzimaju stari Akademijini znakovi *l̃* i *ñ* jer bi digrafi poput *lj* i *nj* mogli krivo uputiti na to da se tu radi o dva glasa, a ono je samo jedan; iz istoga se razloga u afrikata uzima *ʒ* a ne *dz*. Za velarni je frikativ odabran znak *x*, preuzet direktno iz međunarodne fonetske abecede (IPA), kako znak *h* ne bi krivo zaveo na kakav drugi izgovor osim velarnoga. Za afrikate su, koje nemaju vrijednost ni č niti ć, tj. ni *dž* niti *đ* nego se upravo izgovaraju nekim srednjim glasom, ipak ostavljeni znakovi *č* i *đ* kako ne bismo pretjerano grdili tekst sa za nas neuobičajenim znakovima tipa *đ* i *č*.

5. O naglasku o-osnova stare n. p. a i n. p. c

³ Za potrebe usporedbe dubrovačkoga govora s drugim štokavskim govorima, taj se znak može uzeti da stoji gdje drugi novoštok. govori imaju ` , kako su ga, prebacujući dubrovački izgovor na književni štokavski prebacivali Budmani, Rešetar te kako ga je, iz konvencije, bilježio i Bojanić. Mi ga ovdje, sljedeći praksu u prethodnim radovima O. Ligorija, bilježimo posebnim znakom " , uzimajući tako u obzir poseban njegov izgovor u dubrovačkom govoru. Jasno, u oblicima kao *vòda* ili G. *dobròtē* bilježimo uobičajen novoštokavski kratki uzlazni naglasak koji se, u tim pozicijama, tako izgovara i u Dubrovniku.

Praslavenski je kod imenicâ *o*-osnovâ (dakle imenicâ deklinacije tipa hrv. *grad* – *grada*) imao, kao i drugdje (vidi npr. Kapović, 2008a: 3–4), tri naglasne paradigme: n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c*⁴. N. p. *a* karakterizira stalni akut (*´) na osnovi⁵, npr. *rātъ – *rāta, n. p. *b* naglasak na prvom slogu nakon osnove ili na zadnjem slogu osnove, npr. *pòpъ – *popà, a n. p. *c* pomičan naglasak – na apsolutnom početku, u sredini ili na kraju riječi, npr. *bògъ – *bōga (ali d. *bogomъ > *bogòmъ). U štokavskom se te n. p. odražavaju kao naglasni tipovi: *rāt* – *rāta*, *pòp* – *pòpa* (< *popà*) i *bōg* – *bōga*, pri čemu n. p. B i C imaju i podtipove s dugim slogom (*krāl̥j* < *krāl̥j* – *krāl̥ja* < *krāl̥jä* za B i *grād* – *grāda* za C). Kako se vidi, oblici su n. p. *a* i n. p. *c* u G. (i drugim kosim padežima s čeonim naglaskom)⁶ izjednačili: *rāta* = *bōga*. To se događa zato što se i stari akut (*´) i kratki cirkumfleks (*¨) odražavaju kao ´ (za razliku od starog dugog cirkumfleksa *ˆ koji u jednosložnim i dvosložnim riječima ostaje dug, usp. *grāda* < *gōrda). No razlika se ipak čuva u ponašanju takvih riječi u drugim okolnostima. Kao prvo, naglasak i u sinkronijskom n. p. C ostaje pomičan u najstarijem tipu štok. (*bōg* – g. *bogóvā* – d. *bogòvima*)⁷ za razliku od nepomičnog naglaska n. p. A (*rāt* – g. *rātōvā* – d. *rātovima*)⁸, a, osim toga, u n. p. C naglasak preskače (*bōga* – *òd boga*)⁹, dok toga u n. p. A nema (*òd rata* s kasnijim novoštok. prenošenjem naglaska ili starije *od rāta*).

U dvosložnim (i višesložnim) imenicama je situacija nešto drugačija. Naime, ondje se, po zakonu jedne more¹⁰ i psl. dugi cirkumfleks *ˆ odražava kao ´ (npr. *mēxūrъ > *mjēhūr*), što znači da se tu i njegov odraz izjednačuje s odrazom starog akuta *´ i kratkog cirkumfleksa *¨ koji su također ´ (npr. *pāqkъ > *pāūk*, *gōlq̄bъ > *gōlūb*). Vidjeli smo kako se kod riječi s jednosložnom osnovom stara opreka *rātъ (*a*) : *bōgъ (*c*) čuva tako što se u n. p. *c* zadnji slog osnove duži pa dobivamo *bōg* (ali *bōga*) no *rāt*. To duljenje se događa i u višesložnicama, npr. *gōvōrъ (*c*) > *gōvōr*, pa bi se tu očekivalo da će se bar donekle čuvati stara razlika između n. p. *a* i n. p. *c*, no to nije tako. Kao prvo,

⁴ Često se spominje i n. p. *d*, kao svojevrsna miješana n. p. između n. p. *b* i n. p. *c*, no tu nije posve sigurno da je riječ o pravoj n. p. Vidi više u Kapović, 2008a: 7. Tu ipak treba dodati da se po najnovijim terenskim podacima sa Suska čini da tamošnja građa za rekonstrukciju psl. n. p. *d* (i za susačku sinkronijsku n. p. D) ipak nije toliko nepouzdana koliko su neki bili tvrdili. N. p. D može postojati i kao sinkronijska pojava (u *o*-osnovama dugi silazni naglasak, kratki uzlazni naglasak u kosim padežima), koja može, ali i ne mora imati veze s psl. n. p. *d*. U Dubrovniku za n. p. D imaju primjeri tipa N. *grōm*, G. *grōma*, DL. *grōmu*, g. *grōmā*, *grōmōvā*, dli. *grōmima*, *grōmōvima*, isto se ponašaju i *bōr*, *dōm*, *gnōj*, *grōz*, *mōs*, *stōg*, *stō* (za *gromъ, *borъ, *grozdъ, *mostъ, *stogъ se n. p. *d*, zanimljivo, bar kao varijanta, često rekonstruirala i za psl. – u primjeru *stoľъ je ova paradigma u Dubr. očito sekundarna, duljina je u NA. posljedicom vokalizacije dočelnoga -l). Ovo je prvi put, u neobjavljenome uručku s predavanja *Flat intonation in Ardelio Della Bella's dictionary*, uočio Ligorio, 2008.

⁵ Za psl. prozodeme i njihove odraze, usp. Kapović, 2008a: 1–2, 9–15.

⁶ Za duljenje tipa *bōgъ > *bōg* vidi Kapović, 2008a: 12–13 i Kapović, 2010: 78–79.

⁷ Za gubitak pomičnosti naglaska u množini u n. p. C u štok. vidi Kapović, 2006: 168–169 i Kapović, 2010: 82–85. Naglasak se u *o*-osnovama pomiče u L., g. i dli. (vidi Kapović, 2006: 166–170).

⁸ Za sekundarne promjene naglaska u množini n. p. A u štok. vidi Kapović, 2006: 162 i Kapović, 2010: 55–56.

⁹ Za preskakanje naglaska u n. p. C vidi Kapović, 2006: 167 i Kapović, 2010: 78.

¹⁰ Koji glasi: psl. se *ˆ u štok/čak/kajk. čuva samo ispred jedne ili manje more, dok se u drugim pozicijama krati, pri čemu psl. *e i *o vrijede kao jedna, *ъ i *ь kao pola more, a svi ostali vokali kao dvije more (osim u zadnjem otvorenom slogu gdje vrijede kao jedna mora). Usp. primjere *gōrdъ > *grād*, *gōrda > *grāda*, *bōbъnъ > *būbanj*, *mōžъsko > *miško*, *mōldostъ > *mlādōst*, *sŷnove > *sinovi* (Kapović, 2011).

mnoge imenice imaju dug zanaglasni slog, npr. *jāstrēb* < *jāstrēbь (*a*) i *gōlūb* < *gōlōbь (*c*), tako da tu razlike ni ne može biti jer se stara zanaglasna dužina čuva u oba slučaja. Kod riječi pak s kratkim zanaglasnim slogom je problem taj što većina takvih riječi završava na sonant, a u takvim se *o*-osnovama u novoštok. događa sekundarno duljenje¹¹, ne posve jasne naravi¹² (usp. Kapović, 2005b: 58, Kapović, 2008a: 26–27), i u staroj n. p. *a*, npr. *kāmēn* < *kāmenь¹³. Time se imenice kao *kāmēn* (izvorno n. p. *a*) u osnovnom obliku izjednačavaju s imenicama kao *grēbēn* (izvorno n. p. *c*)¹⁴. Time nam jedino sredstvo za razlikovanje stare n. p. *a* i n. p. *c*, kao i kod riječi jednosložne osnove (poput *rāt*, *bōg/grād*), ostaje ponašanje riječi poput *kāmēn/grēbēn* (s izvorno kratkim slogom u kosim padežima: G. *kāmēna/grēbēna*)¹⁵ i *gōlūb/jāblān* (s dugim slogom i u kosim padežima: G. *gōlūba/jāblāna*) u drugim okolnostima, tj. događa li se kod njih preskakanje naglasaka na prednaglasnicu i je li naglasak u paradigmi pomičan (kao kod *iz rata – rātōvā* prema *zā boga – bogōvā*). No to je tu puno problematičnije nego kod imenicâ jednosložne osnove. Kao prvo, u nekim štok. govorima preskakanje naglasaka (pogotovo s višesložnih oblika) često ostaje samo u tragovima ili se u potpunosti gubi, a, osim toga, i pomičnost se naglasaka u n. p. C također u mnogim govorima gubi osim u nekim primjerima. U takvim govorima, koji praktički imaju samo modernu n. p. A (s nepomičnim naglaskom)¹⁶, više nema nikakva načina na koji bi se riječi poput *jāblān* (stara n. p. *a*) i riječi poput *gōlūb* (stara n. p. *c*) mogle razlikovati. Stoga treba gledati novoštok. govore u kojima se dobro čuva ne samo preskakanje naglasaka nego i mobilnost naglasaka u n. p. C. Tu opet nalazimo dva različita problema. Kao prvo, podatke je iz takvih govora razmjerno teško naći. Ne zato što takvih govora ne bi bilo (među zapadnoštok. seoskim govorima ih ima još razmjerno dosta), nego zato što je takve informacije (o preskakanju i pomičnosti naglasaka za veći broj primjera) vrlo teško dobiti iz dostupne dijalektološke literature¹⁷. Osim toga, i kada primjerâ ima iz takvih arhaičnih govora, čini se da se u mnogim govorima primjeri stare n. p. *a* i n. p. *c* jednostavno ne ponašaju različito, pa onda imamo *na kamēnu* (stara n. p. *a*) kao i *u govōru* (stara n. p. *c*),

¹¹ U staroštok. se posavskim govorima pak dulji svaki slog ispred sonanta, kao i u čak. (gdje se zanaglasna dužina uopće čuva).

¹² To je duljenje, naime, čini se, ograničeno na *o*-osnove u NA. i na riječ *mātēr* < *māterь, što nikako ne izgleda kao nekakvo fonetsko duljenje (usp. npr. *nōšen* bez duljenja iako to može biti analogijom prema *nōšena – nōšeno*), dok opet primjer *mātēr* (uz neproduljeno *māter* – u Dubrovniku je *mātēr*) otežava pretpostavku da je riječ o pojavi koja se javlja samo u *o*-osnovama npr. analogijom prema riječima kao *gōvōr* u kojima se dužina očekuje jer je riječ o n. p. *c*.

¹³ Kada govorimo o *o*-osnovama, mislimo na *o*-osnove u kasnijem jeziku, jer su u njih prešle i mnoge starije *i*- (kao *gōlōbь, *jāstrēbь) i *n*-osnove (kao *kamy, A. *kamenь).

¹⁴ Izvorna se psl. naglasna paradigma rekonstruirala na razne načine, npr. usporedbom s drugim slavenskim jezicima, no nekad je ona jednostavnija. Npr. kod riječi *kāmēn* se "može teoretski izvoditi i iz psl. *" (kako jest) i od psl. *^ jer bi oba psl. prozodema u toj poziciji dala " u štok. No prema izvedenicama kao što su *kāmenica*, *kāmenovati* i sl. znamo da je riječ o izvornoj n. p. *a* (da je praoblik imao *^, te bi izvedenice glasile **kamēnica, **kāmēnovati). S druge strane, kod primjera kao što su *grēbēn* ili *gōlūb* odmah znamo da riječ mora biti o staroj n. p. *c* jer dotične riječi u korijenu imaju glasove *e i *o (*grēbēn, *gōlōbь) na kojima nije mogao stajati stari akut nego samo kratki cirkumfleks (usp. Kapović, 2008a: 2–3).

¹⁵ Takva se izmjena položajne dužine u NA. i kraćine u kosim padežima vidi u književnom jeziku, kao i u nekim govorima – npr. u Vrgorskoj i Neretvanskoj krajini – dok drugdje može doći do različitih ujednačavanja kraćine/dužine pa je sinkronijska situacija kompleksnija. Za primjere usp. Kapović, 2008: 27f.

¹⁶ Tu su iznimke obično ustaljene fraze poput *u poglědu i kōrāk pō kōrāk* i sl.

¹⁷ O nedostacima bilježenja naglasaka u literaturi vidi npr. Kapović, 2008b.

u mjesecu (stara n. p. *a*) kao i *po koraku* (stara n. p. *c*) te *od kamena*, *u mjesec* kao i *na govor*, *u korak*. Ako pak ima oblika bez preskakanja ili pomičnosti naglasaka, oni se javljaju bez obzira na psl. n. p. (npr. *u govoru* kao i *na kămenu* i *od govora* kao i *od kămena*). Dakle, stara n. p. *a* i n. p. *c* su se u takvim slučajevima u potpunosti stopile u suvremenoj n. p. C. Upravo iz toga razloga Kapović (2010: 97) zaključuje, uz laganu ogradu: "U svim su se hrv. govorima, koliko mi je poznato, izjednačili stari tipovi *gǒvǒr*, *gǒlŭb* (C) i *kămĕn*, *găvrăn* (A)" (usp. nešto ranije i Kapović, 2005a: 102f i Kapović, 2008a: 26f za isti zaključak). No tome ipak nije tako jer se stara razlika između n. p. *a* i n. p. *c* čuva, uz neke sekundarne promjene i kolebanja, u dubrovačkom govoru, usp. npr. g. *găvrănă* (*a*) prema *golŭbă* (*c*).

6. Dubrovačka građa

U Dubrovniku se među dvosložnima *o*-osnovama s " na prvom slogu mogu razlikovati stare n. p. *a* i n. p. *c* po objema spomenutim mogućnosti – po preskakanju/prenošenju naglaska i po mobilnosti naglaska u paradigmi. Ovdje ćemo prvo prikazati građu¹⁸ zajedno s akcentološkom i etimološkom analizom pojedinih primjera, a na kraju ćemo dati sveukupnu analizu i prikaz situacije, ne samo za odraz psl. n. p. *a* i *c*, nego i za duljenja/kraćenja prisutna u dubrovačkom govoru. Građa se daje prema već spomenutoj literaturi – iz Della Bellina rječnika, iz Vukova rječnika prema podacima za Dubrovnik, iz ARj prema podacima za Dubrovnik (Budmanov dio, oznaka: ARj (Dubr.)), iz Rešetarovih podataka u Даничић 1925 i Rešetar 1900/1907 i iz rječnika Bojanić-Trivunac 2002 (oznaka: BT) – te, što je najbitnije, prema terenskim istraživanjima Orsata Ligorija iz 2010. u Dubrovniku (oznaka: XXI st.).

blavor

XXI st. *glävor*, G. *glävora*, g. *glävōrā*.

U Primorju i na Pelješcu i prezime *Glävor*.

Dubr. n. p. A (ali bez primjera za preskakanje/prenošenje).

Riječ je o posuđenici (usp. rum. *bălaur* "zmaj"), prema tome o irelevantnoj riječi za naše istraživanje. Inače se u štok. javlja i s duljinom u osnovnom obliku: *blävōr*, G. *blävora*.

busen

XXI st. *büsēn*, G. *büsēna*, iz *busēna*, A. *ü busēn*, L. *büsēnu*, *ü busēnu*, ali i *busēnu* (1x), g. *büsēnā* i *busēnā*, dli. *büsēnima* i *busēnima* (rijetko ali više od 1x)

Usp. i umanjenicu *busēnčić* (G. *busēnčića*, g. *busēnčićā*)¹⁹

BT *бүсєн*, G. *бүсєна*, g. *бүсєнā*.

Dubr. n. p. C(:)/A:

Psl. n. p. *c* (*būsenъ)

N. p. u Dubr. pokazuje dosta kolebanja. Uz izvorno preskakanje u G/A. javlja se i sekundarno prenošenje u L., a uz stare, rjeđe, oblike s pomicanjem naglaska i mlađi na prvom slogu. Osim toga, duljina se ujednačava iz NA. (kako samo bilježi i BT) i u drugim padežima uz neke ostatke stare kračine sufiksa (*busēnu*, *busēnima*)²⁰.

N. p. *c* se može rekonstruirati prema imenici *būs* istoga korijena, usp. u Dubr. (XXI st.) *būs*, G. *būsa*, L. *būsu* (*singulare tantum*). Rešetar (1900: 74), dapače, tvrdi da je to jedini lik koji u Dubr. postoji, što dovodi u sumnju navedene kasnije podatke o riječi *busen*. U Dubr. na Pilama postoji i toponim *Büsovina* (XXI st.), usp. i *у Бусовини* (BT: 120), za šumovit/grmovit lokalitet (usp. i toponim *Büsovača* u Bosni). Od riječi *būs* bi se očekivala izvedenica *büsovina (usp. slično *hrástovina*, *bòrovina*) pa može biti da taj toponim postaje od druge riječ – *büs* "šimšir" (< tal. *bossa*).

čemer

XXI st. *čëmer*, G. *čëmera*, L. *čëmeru*, *ü čemeru*, *ü jadu* i *čemeru*, grk ko *čëmer*

¹⁸ Za popis relevantnih primjera vidi Kapović, 2010: 96–97.

¹⁹ U Dubr. je ujednačen g. prema naglasku ostalih oblika, usp. drugdje u štok. *busēnčići* – *busēnčićā*.

²⁰ Sufiks *-en-* sadrži staro *e pa je etimološki nužno kratak.

BT *čēmēr* "отров", *ko čēmēr, jād ű čēmēr*, također i *čēmēран* "отрован, биједан, несретан", *jāдан ű чēmēран*

Dubr. n. p. A: (BT) > A (XXI st.)

Psl. n. p. *c* (*čēmerъ)

Riječ je izvorno pripadala n. p. *c*, što je jasno zbog *e u korijenu riječi (koje je kratko pa nije moglo nositi akut, tj. biti u n. p. *a*); iz istog razloga je i sufiks *-er- izvorno kratak. Riječ je inače u štok. posvjedočena kao *čēmēr*, *čēmer* i *čēmer* (Kapović 2010: 96). U Dubr. nalazimo u BT n. p. A: (ali bez posvjedočenih kosih padeža) po prenošenju naglasaka i dužinom (dužina bi se očekivala u NA. očekivane n. p. C *čēmēr*, G. *čēmera*, što je posvjedočeno drugdje u štok.), dok u XXI st. nalazimo isto n. p. A (i po prenošenju i po nepomičnom naglasku u L.) ali bez zanaglasne duljine, što je možda posljedica toga što ta imenica danas više nije punopravni leksem nego se javlja se samo u frazama kao *jad i čemer* ili *grk ko čemer*.

čopor

XXI st. *čöpor*, G. *čöpora*, L. *čöporu*, g. *čöpōrā* (češće) i *čopórā* (rjeđe)

Dubr. n. p. A/(C)

Riječ je posuđenici iz mađ. *csoport* pa je riječ irelevantna za naše potrebe.

djever

XXI st. *djëver*, G. *djëvera*, g. *djëvērā*

Dubr. n. p. A

U Dubr. riječ nedvojbeno pripada n. p. A i nema čak ni duljine (usp. inače u štok. *djëvēr*, G. *djëvera*), no riječ nije pretjerano pouzdana jer je za nju teško dobiti podatke od informanata – rijetki imaju tu riječ (neki jednostavno kažu *u svojtu*), ali, ako je imaju, onda je *djever* a ne *đever*. Zacijelo je posrijedi mlađa riječ u dubr. govoru. Inače je izvorna n. p. ove riječi nesigurna, neki podaci u štok. i kajk. upućuju na n. p. *c* (usp. Kapović, 2005b: 58), no rekonstrukcija je nesigurna i u samom psl. (usp. Kapović, 2009: 237–238).

dogadžaj

XXI st. *dögadžaj*, G. *dögadžaja*, L. *dögadžaju*, g. *dögadžājā*, dli. *dögadžajima*

Della Bella *dógagháj, ja* (: 175)

Dubr. n. p. A:

Kao i sve riječi na *-āj*, i ova je izvorno pripadala u n. p. *c*. Dubr. n. p. A je sekundarna. Treba reći da je ovo izgleda mlađa riječ, posvjedočena tek od 17. st. (ARj).

đavo

XXI st. *đävō*, G. *đävola* (i *đāvla*), g. *đävōlā* i *đävólā* (rjeđe)

BT *не би се тако нѣ ѡко крштене душе обавезо* (: 251)

Dubr. n. p. A/C

Riječ je o staroj posuđenici iz romanskoga koja ima dva oblika u štok.: *đävō* < *đävōl*, G. *đävola* i *đäva*, G. *đāvla*. Prva verzija nesumnjivo upućuje na n. p. C, usp. u ARj g. *đävólā* kao i dubr. rjeđu varijantu *đävólā* uz česti prilog *döđavola*. No u drugoj verziji kao da je riječ o n. p. A (*đäva*, G. *đāvla*) koja ima duljenje ispred sonanta u zatvorenom slogu u kosim padežima (u n. p. C: bi se očekivalo i **đäva), a na to upućuje i g. *đävālā*

zabilježen u ARj (prema u štok. postoji i *đavála*²¹). Moguće je da je *đavao* u štok. načinjeno krivom analizom prema obliku *đavla* gdje je *ˆ* shvaćen kao pozicijski naglasak ispred -RC- a ne kao izvorni *ˆ* pa je analogijom stvoren oblik *đavao* (pa onda i *đavāla*). U Dubr. se pak čini da varijanta *đavólā* upućuje na stariju n. p. C.

galeb

XXI st. *gālēb*, G. *gālēba* i *gāleba*, *krila ũ galēba*, n. *gālēbi*, *gālebovi* i *gālebi*, g. *galebóvā* (češće), *galēbā* (rjeđe), dli. *gālebima*, *gālebovima* ali i *galēbima* (nema **galēbima)

N. *galēpčič*, G. *galēpčiča*, g. *galēpčičā*

BT *гālēби, гālēбā*

Della Bella *galēb, ba* (: 197)

Dubr. n. p. C:/C/A

S obzirom na preskakanje naglasaka i na pomičan naglasak u množini (uz nepomične varijante), po podacima se iz XXI st. čini da bi u Dubr. najstarija mogla biti n. p. C. Sekundarno se može izgubiti duljina sufiksa²² (tj. n. p. C: > C), analogijom prema n. p. C koja ima duljinu samo u NA. Ipak, g. bi u BT ukazivao na n. p. A. Nije jasno treba li za psl. rekonstruirati *gālēbь (n. p. a) ili *gālēbь (n. p. c). U ARj se navode izvedenice *galēbica* (no vjerojatno se u štok. dade čuti i *gālebica*) i uvećanica *galēbina*, to sve pod uredništvom Dubrovčanina Pera Budmani, no bez eksplicitne naznake da je riječ o dubr. oblicima. Zato se u Skokovu rječniku navodi riječ *galebina* kao dubr. no bez naznake naglasaka (suvremeni nam informanti tu riječ nisu mogli potvrditi). Na n. p. C bi upućivali i brački oblici *kalebić*, *Kalebić* (Šimunović 2009). Podaci iz drugih govora ne pomažu ili ih nema. Etimologija riječi *galēbь nije jasna i ne pomaže puno pri rekonstrukciji. Gluhak izvodi ime od riječi *galь "crn" (češ. dij. *gāl* "prljavština", sln. *gāl* "ptica s crnim perjem"), a tu svakako ide i riječ *gālica* "ime nekijem crnijem pticama", potvrđeno u ARj, uz koju piše i da je potvrđeno u Dubr. (zabilježio Budmani). To je lijepa etimologija koja bi upućivala na *gālēbь (n. p. a), no problem je što su galebi bijeli a ne crni.

gavran

XXI st. *gāvvrān*, G. *gāvvrāna*, g. *gāvvrānā*, *gāvvrānōvā*, dli. *gāvvrānima*, *gāvvrānovima*

BT *гāvvrāни*

Della Bella *gravrán, nā*²³ (: 228)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. a (*gāvornъ)

Oblik u Dubrovniku jasno pripada n. p. A bez kolebanja, što se i očekuje. Za rekonstrukciju n. p. a usp. Kapović, 2003: 76f i Kapović, 2005a: 103f. Duljina nastavka u dugoj množini u Dubr. je sekundarna, usp. Kapović, 2003: 77 i Kapović, 2005a: 106.

golub

XXI st. *gölūb*, G. *gölūba*, *kjun ũ golūba*, g. *golúbā*, *golubóvā*, dli. *golúbima*

Usp. i *golúbica* (A. *golúbicu*, g. *golúbīcā*) te umanjenicu *golúpčič* (G. *golúpčiča*, g. *golúpčičā*) i pridjev *golúbiñī*, *-ā*, *-ē*

²¹ Usp. u Prapatnicama (Vrgorska krajina) naglasak pridjeva *đavlijī* te na Braču *javlijī* (Šimunović 2009) koji tome odgovaraju.

²² Psl. *-ēbь je sigurno bilo dugo jer ima *ę u sebi.

²³ Oblika *gravran* danas u Dubr. nema.

BT *gōlŭb* "vrsta морске рибе", n. *gōlŭби*, g. *golŭbā*, *Баци голубима шаку голокуда* (: 444)

Della Bella *golŭb, ba*, такође и *golubizza, zze* (: 201)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. c (*gōlŭbь)²⁴

Da je u psl. bila n. p. c, vidi se i po samom vokalizmu u korijenu (na *o ne može biti akut), no i inače je rekonstrukcija jasna, usp. Kapović, 2003: 76, Kapović, 2005a: 106, kao i uobičajene izvedenice *golŭbica, golŭbina* ("vrsta grožđa", ARj, bez naznake gdje se govori), *golŭbār, golŭbić* (usp. *gāvranic*), *golŭbinjī* itd. Usp. gore i izvedenice u Dubr., gdje se po preskakanju i mobilnosti naglasaka jasno vidi potpuno očuvana n. p. C; čak i s očekivanim kraćenjem ispred dviju mora u dli. (usp. Kapović, 2005a: 91 i Kapović, 2008a: 16–17)²⁵.

U Dubr. je *gōlŭb* ime i za pticu i za ribu (kao što su to i *drōz* "vrana", *lāstavica, sōkō* i *papāgō* "drozd"), ali razlike u akcentu s obzirom na to označava li jedno ili drugo nema. U Rijeci Dubrovačkoj ima oronim *Gōlŭbov kāmēn*.

govor

XXI st. *gōvōr*, G. *gōvora*, L. *govōru*, g. *govōrā*, dli. *gōvorima* (češće) i *govōrima* (rjeđe)

Usp. i *zāgovōr* (G. *zāgovora*, L. *pō zagovoru sv. Vlaha*)

BT *По говору не би ја рекла да је она Дубровкиња* (: 102) i *Он има деформацијон њ говору* (: 90)²⁶

Rešetar (1900: 74) *gōvōr*, L. *govōru*²⁷

Rešetar (u Даничић, 1925: 38 (34)): "У Дубровнику је сасвим сигурно 'гōвōр, гōвора'."

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *gōvōr, gōvora*, Ligorio (2009: 88) *gōvōr*

Della Bella *govōr, ra* (: 541)

Dubr. n. p. C/A

Psl. n. p. c (*gōvorъ)

U psl. bez sumnje treba rekonstruirati n. p. c (na *o ionako ne može stajati akut, a n. p. c potvrđuju npr. i odimenski glagoli, usp. *govorim* u sjevernočak. i *govorim* u sln.). N. p. C se u Dubr. vidi po pomičnosti naglasaka, dok su primjeri po n. p. A kao *gōvorima* mlađi. Preskakanje nije posvjedočeno, osim u sekundarnom primjeru kod izvedenice *pō zagovoru* (izvorno bi se očekivalo *po zagovōru), no to bi ipak moglo upućivati i na starije preskakane u drugim padežima gdje bi se to očekivalo. Ovdje se такође u Dubr. čuva i očekivana smjena položajno uvjetovane dužine u NA. i kračine u ostalim padežima.

²⁴ Riječ je o staroj *i*-osnovi.

²⁵ Zanimljivo je da, prema vrlo čvrstoj n. p. C: u Dubr. koju dobivamo iz rečenih podataka, Budmani u ARj (ali u općoj natuknici, bez naznake Dubr.) uz *golŭbima* (a ne uz starije *golŭbima* kako je dubr.!) spominje i mlađe *gōlŭbima* te uz *golubōvima* daje i upitno *gōlubovima* (?). Može se pretpostaviti da tu nije bilježio oblike onako kako ih je on govorio, nego kako se govore i drugdje, tj. prema onome što je pretpostavljao da bi moglo biti dobro za književni jezik. Što se toga tiče, zna se pouzdano da je, kada je pisao *Grammaticu*, naglaske bio slušao od dva Hercegovca, Luka Perovića i Mata Lupija Vučine iz Popova polja kraj Dubrovnika (Rešetar, 1925: 107) pa može biti da su to upravo i tamošnji naglasci.

²⁶ U prvom je slučaju možda riječ o stalnom izrazu (npr. *znat/prepoznat/čit* itd. *po govōru*), a u drugom više o običnoj vezi prijedloga i lokativa, što bi objašnjavalo stariji naglasak u prvom a mlađi u drugom primjeru.

²⁷ Rešetar veli da se takav naglasak u L. javlja samo u tom primjeru a drugdje ne (*kāmēnu, plāmēnu, pīstēnu, ūglēnu* itd.). Naši suvremeni primjeri jasno pokazuju da to nije tako.

greben

XXI st. *grēben* (češće), *grēbēn* (rjeđe), G. *grēbena*, A. *nā greben*, L. *grebēnu* (češće) i *grēbenu* (rjeđe), n. *grēbeni*, g. *grebēnā*, dli. *grebēnima* (samo tako); također i toponim (*plurale tantum*) *Grēbēni*, Gpl *Grebēnī* i *Grebēnā*, dli. *Grebēnima*, a. *nā Grebēni* (češće) i *nā Grebene* (rjeđe)

Usp. i pridjev *grebēnit*.

BT *насукали смо се з баркон нā грēбēн* (: 241), *Лантерна је и на Гребēнима и на Дакси* (: 203), *Поред Гребēнā пасава један вапорић и звижди* (: 59)

Budmani (ARj, za Dubr.) *grēbēni*, g. *grebēnī ovako se zovu ņeke gole hridi (tal. Pettini) što izviruju iz mora blizu Gruža*

Rešetar (1900: 74) g. *grebēnā*, d. *grebēnima*

Rešetar (u Даничић 1925: 38 (34)) "У Дубровнику је [ген.] 'грēбēнā', а и дат. 'грēбēнима'."

Della Bella *grēben, na*, također i *grebenit, itta, itto* (: 656)

Dubr. n. p. C(/A) (toponim i C:)

Psl. n. p. c (*grēbenъ)

U Dubr. većina oblikā upućuje na n. p. C (preskakanje i pomičnost naglasaka), dok su oblici po n. p. A puno rjeđi. Riječ je izvorno *i*-osnova (usp. u ARj i *grēbēn – grēbena* i *grēbēn – grēbeni*), pri čemu se starija deklinacija u Dubr. čuva u toponimu.²⁸ Riječ, kao stara n. p. c (što je jasno po *e u korijenu i po etimološkoj vezi s glagolom *grēpstī* koji je također n. p. C, usp. *grēbeš*), izvorno ima položajnu dužinu u NA, ona ona se u suvremenom govoru čuva fakultativno (dok se u toponimu, obrnuto, prenosi i u na.). Zanimljivo je da ni u Della Belle duljina nije naznačena (usp. *govór*), no to je možda slučajno.

grumen

XXI st. *grümēn* i *grūmen*, G. *grümēna*, *iz grumēna zemje* i *grūmena*, L. *grümēnu* i *grumēnu* (rjeđe), g. *grümēnā* i *grumēnā* (oboje podjednako), dli. *grümēnima* i *grumēnima* (oboje podjednako)

Usp. i *grumēnas* "grumenast".

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *grümēn*, G. *grümēna*

Della Bella *grūmen, na*, također i *grumēnchich, grúmenast* (: 784)

Dubr. n. p. C(:)/A(:)

Psl. n. p. a (?) (*grūmenъ)

Dubr. građa ne daje jasne odgovore je li izvorno riječ o n. p. A (oblici bez pomicanja naglasaka) ili n. p. C (mobilni naglasak i preskakanje). Također, varira i duljina drugog sloga u svim padežima iako se izvorno očekuje samo u NA. (bilo položajno ako je riječ o izvornoj n. p. c, bilo zbog sekundarnog novoštok. duljenja tipa *kāmēn* ako je riječ o izvornoj n. p. a). Zanimljivo je da ni Della Bella ne bilježi duljinu. Nije sigurno koja je primarna n. p., ali Della Bellino /grūmenast/ prema današnjem *grumēnas* kao da upućuje

²⁸ Kao toponim, *grebeni* su u Dubrovniku osim za „ņeke gole hridi što izviruju iz mora blizu Gruža“ od najstarijega vremena posvjedočeni i za onaj dio staroga Lausa koji gleda prema moru pa tako kroničari iz XIV. stoljeća često koriste fraze tipa *comenzando de Castel de Lave per tuti grebeni de parte de marina* ili *principiando da Castel Lave per li Grebeni da parte del mare* (u *Monumenta historica Slavorum meridionalium* XIV: 10). Usp. i Skok, 1931: 454. No za ovo se mjesto taj naziv više ne koristi.

na n. p. A > C. Oblik *grūmenast* koji bi upućivao na *grūmenъ (ili *grūmy, n. p. a) je posvjedočen i na Braču (Šimunović 2009), dok bi tamošnje *grumenčić*, kao i Della Bellino *gruménchich*, moglo biti sekundarno. Na primarnost n. p. a ukazuje i srodna riječ *grūda* (Kapović, 2005b: 58). Također, moglo bi biti znakovito i to što Budmani (u ARj) pod općom natuknicom bilježi samo oblike tipa n. p. A, tj. veli da se naglasak ne mijenja. S druge strane, srodna riječ *grūn*, G. *grūna*, n̄ *grūna soli*, L. *grūnu* (*singulare tantum*, XXI st., posvjedočeno i u Rešetar 1900: 74, ARj i BT), kao da ipak ukazuje na n. p. c (ipak, usp. i umanjenicu *grūncič*). No, s obzirom na to da zbog dočelnog -n (iako ima i oblik *grūm* u ARj) to ne izgleda kao stara tvorba, može biti da je riječ o sekundarnu naglasku. Čini se da je vjerojatnije da je izvorno riječ o n. p. a, no takav zaključak ne možemo smatrati potpuno sigurnim.

gušter

XXI st. *gūšter*²⁹, G. *gūštera*, g. *gūštērā*, dli. *gūšterima*

Usp. i *gūšterica* (*gūštericu*, g. *gūšterīcā*).

BT *meso od guštera* (: 223), također i *jāšteriца* "бубуљица на језику", (dječja izreka: *gūšteriца, jāšteriца, прешла с мене на те!*) (: 152)

Budmani (ARj, za Dubr.) *gūšter*, g. *gūštērā*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *gūšter*, G. *gūštera*

Della Bella *gūšter, ra* (: 602)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. a (*gūšcerъ)

Riječ je u Dubr. čista n. p. A (po nepomičnosti u paradigmi i po prenošenju naglaska). Na izvornu n. p. a jasno upućuje izvedenica *gūšterica* (tako je svuda, usp. *golūbica*). U Dubr. je drugi slog kratak u svim oblicima (tako je već u Della Belle), usp. inače drugdje u novoštok. (i knjiž.) *gūštēr*, G. *gūštera* (usp. Kapović, 2008: 27f za primjere).

hobot

XXI st. *xōbot*, G. *xōbota*, g. *xōbōtā*

Usp. i *xōbotnica*.

BT *xōbōt* "врста морског главоношца с пет кракова"; također i *xōbotница* "...са осам кракова"

Budmani (ARj, za Dubr.) *hōbōt*, G. *hōbota* (Vinja spominje *hōbōt* u Stonu)

Della Bella *hōbōtniza, nize* (: 571)

Dubr. n. p. C > A

Starije dubr. potvrde (*hōbōt – hōbota*) ukazuju na n. p. C (n. p. C zbog položajne duljine u N, no preskakanje naglaska nije posvjedočeno). U suvremenom se govoru dužina iz N. gubi. Rečena n. p. C se ne očekuje prema riječi *hōbotnica* (tako se svugdje govori), očekivao bi se *hōbot (n. p. A). S obzirom na to da je psl. riječ *xobotъ zapravo značila "rep", bit će da je Budmani u pravu kada kaže *Po svoj prilici nije stara riječ hobotъ (vidi kod hobotnica) nego je načinjeno u novije doba (shvatilo se kao da je hobotnica žensko živinče a hobot muško)*³⁰. To bi onda objašnjavalo i zašto posvjedočena riječ *hobot* ima

²⁹ U Dubrovniku *gušter* rijetko označava samu životinju (koja se uglavnom zove *gušterica*), ali zato označava butni mišić (kao u Vuka).

³⁰ Danas se upotrebljava za veliku hobotnicu bez obzira na broj krakova.

takav naglasak (možda je *höbōt* – *höbota* načinjeno, što se naglasaka tiče, prema *kōkōt* – *kōkota*).

jablan

XXI st. *jāblān*, G. *jāblāna*, L. *jāblānu*, *nā jablānu*, g. *jāblānā*

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (*ābolnъ)

Dubr. podaci (po nepomičnosti i prenošenju naglasaka) jasno pokazuju očuvanu n. p. A.

Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. Kapović, 2003: 76 i Kapović, 2005a: 103.

jasen

XXI st. *jāsēn*, G. *jāsēna*, g. *jāsēnā*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *jāsēn*, G. *jāsēna*

Della Bella *jassen*, *na*, također i *jāsseniscite* (: 328)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (*āsēnъ)

Dubr. građa, premda oskudna, ukazuje na očuvanu n. p. A (usp. i izvedenicu /jāsēnište/ kod Della Belle). Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. Kapović, 2005b: 58. U Dubr. je novoštok. predsonantska dužina iz NA. poopćena u svim padežima.

jastog

XXI st. *jāstog*³¹, G. *jāstoga*, g. *jāstōgā*, dli. *jāstozima*

Dubr. n. p. A

Riječ je u Dubrovniku očito n. p. A, što se vidi po nepomicanju naglasaka, no, kako je riječ o posuđenici, ona nam u ovom radu nije pretjerano relevantna. U Kapović, 2010: 96 greškom je naveden dubr. oblik *jāstōg* s duljinom (takav oblik se ne javlja u Dubr., ali postoji drugdje u štok.).

jastreb

XXI st. *jāstrēb* i *jāstrjēb* (1x), G. *jāstrēba*, g. *jāstrēbā*, *jāstrēbōvā*

BT *јаштрѣб*, n. *јаштрѣби*

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (*āstrēbъ)

U psl. je riječ vjerojatno pripadala u n. p. *a*³², koja je očuvana, premda je građa oskudna, i u Dubrovniku. Na izvornu n. p. *a* upućuje i toponim *Jāstrebarskō*, no druge izvedenice u ARj imaju sekundaran (možda u nekim slučajevima knjiški) naglasak: *jastrēbār*, *jastrēbast*, *Jastrēbica*, *Jastrēbice*, *jastrēbina* (uvećanica), *jastrēbić*. Za posljednji bi se lik doduše u štok. zacijelo našlo i *jāstrebić*³³, a upravo je takav naglasak posvjedočen na Braču: *jāstrebić* (Šimunović 2009).

³¹ *Jastog* je u Dubrovniku samo *Palinurus vulgaris* (bez kliješta) a ne *Homarus vulgaris* (s kliještima) – taj se rak zove danas *karlo* (a u Držića *hlap*).

³² Na n. p. *a* upućuje sln. lik *jāstreb* (iako bi to teoretski moglo biti i poopćavanjem naglasaka iz prijedložnih sveza u n. p. *c*) i čuvanje zanaglasne duljine u zapadnoslavenskim jezicima, usp. Kapović, 2003: 75, Kapović, 2005: 102.

³³ Kod ovakvih je riječi problematično to što se od njih rijetko tvore ženski rod ili umanjenice, kao i što su općenito kosi padeži rijetki itd.

javor

XXI st. *jāvor*, G. *jāvora*, L. *nā javoru*, g. *jāvōrā*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *jāvor*, G. *jāvora*

Della Bella *jāvor, ra*, također i *jāvōrni* i *mjēsto jāvorim posadjeno* (: 586)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (*ǎvorъ)

Dubr. podaci jasno ukazuju na n. p. A, od čega odudara samo pridjev /jāvōrnī/ kod Della Belle. Svi oblici imaju kratak drugi slog. Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. sln. *jāvor* te izvedenice u ARj (Budmani): uvećanicu *jāvorina* (no kod Vuka sekundarno *Jāvōrina*), *jāvorīšte*, *Jāvōrnīk* (uz *Jāvōrnīk*), *jāvorovina* ali i sekundarno *jāvōrić* (u štok. bi se zacijelo našlo i *jāvōrić*).

kamen

XXI st. *kāmēn*, G. *kāmena*, L. *nā kamenu* i *kamēnu* (podjednako), g. *kamēnā* ali i *kāmenōvā*, dli. *kamēnima*

Usp. također *kām*, G. *kāma*, L. *kāmu* (*singulare tantum*); *kāmenār* (G. *kāmenāra*); *kāmenica*³⁴; pridj. *kāmen*, -a, -o; toponim *Kāmenārskā* na Šipanu

Rešetar (1900: 74) *kām*, *kāmēn*, G. *kāmena*, L. *kāmenu*

BT *kāmēn*, *ōstat ōt kamena*, *stup ōt kamena* (: 145); *riba ōt kamena* (: 343); *ne pasa porēd kamena na putu* (: 403); *gledaj onega ribara nā kamenu kako pacento sјedi* (: 343), usp. također i *kāmenār* "zidar" (i u Vuka), *Ka(d) smo gradili kuћu, činiјo san i ōt kamēnāra*; *udata zā kamēnāra* (: 165), *kāmenārskī*; *kāmēnica* "škōljka; betonски суд из којегa се храни свиња"; *kāmēње*, *ōsūt drbo* (*s. ass.*) *ī kamēње* "напасти некога вербално, некога окривити за нешто", ali i *ōsūt дрво и kāmēње* (: 100); *играт nā пēt камēњā камēњима* (: 40, 1x) i *kāmēњима* (: 55, 68, 2x); *окаменит се* (: 258); *скāmемит се* (: 361)

ARj *kām* *U naše vrijeme nije rijetko u južnijem krajevima.*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *kāmēn*, G. *kāmena*, Ligorio (2010: 2.3.3) *kāmēn*

Della Bella *kammen, na, kām, mena; kammi, mena* (: 564)

Dubr. n. p. A/C

Psl. n. p. *a* (*kāmy)

U psl. nesumnjivo treba rekonstruirati n. p. *a* (vidi Kapović, 2005b: 58). Da je n. p. A starija, vidi se i u Dubrovniku po prenošenju naglaska i po izvedenicama (u Dubr. je čak i *kāmēnje*). Na n. p. A jasno upućuje i Della Bellino /kām/ (i u Rešetara i ARj) i /kāmi/ (u jednosložnim i dvosložnim³⁵ riječi "nikako ne može postati kraćenjem od staroga * ^), dok je suvremeno *kām* sekundarno. Oblici tipa C u suvremenom dubr. su očito mlađi, a, što se zanaglasne dužine tiče, tu je očuvana alternacija tipična za novoštok. govore.

kokot

XXI st. *kōkot*³⁶, *kōkōš* i *kokot*, G. *kōkota*, g. *kokōtā*

Usp. također i *kokōtič* (g. *kokōtičā*)

BT *kōkōt*, G. *kōkota*, g. *kokōtā* "pijevac; vrsta морске рибе"; *kokōтина*, *kokōтић*

³⁴ *Kamenica* je i školjka i veliko kameno pilo (kao u crkvi gdje voda stoji).

³⁵ Misli se, jasno, na dvosložnost na psl. razini (*kamy), ne na mlađu dvosložnost koja je bila trosložnost na psl. razini (*kameň > *kamen*).

³⁶ Dolazi u značenju "pijevac", "vrsta riбе" i "kurac" podjednako.

Rešetar (1900: 73) *kökōt*, G. *kökota*, g. *kokótā*
Della Bella *kokót*, *kökota*, također i *kökotní*, *tná*, *tnó* (: 337)
Dubr. n. p. C' < C
Psl. n. p. c (*kökotъ)

U psl. je riječ pripadala u n. p. c (imala je *o u korijenu, a usp. i *kōkošъ). Izvorna kvantitativna smjena je očuvana kod Della Belle: /kökōt/ – /kökota/ (kod pridjeva bi se doduše očekivalo *kokotnī a ne sekundarno /kökotnī/, što je posvjedočeno), kao i u Rešetara i BT, dok je u suvremenom govoru N. dobio kračinu analogijom prema drugim padežima, iako naglasak još uvijek s njega preskače (te stoga tu n. p. možemo označiti kao n. p. C')³⁷. Obrnuto je u Vuka: *kökōt* – *kökōta* ("in den südwestlichen Gegenden").

kolut

XXI st. *kōlūt*, G. *kōlūta*, L. *kolútu*, g. *kolútā*
Usp. i *kolútas* "kolutast", *kolútič*.
BT *кōлұт о́д бањē* (: 132)
Dubr. n. p. C:
Psl. n. p. c (*kōlūtъ)
Psl. rekonstrukcija n. p. c je jasna jer riječ ima *o u korijenu, a n. p. C je očuvana u Dubr., što se vidi po pomičnosti naglaska.

komad

XXI st. *kōmād*, G. *kōmāda*, L. *u jednome komādu*, g. *komādā*, dli. *komādima*
Usp. i *komādina*.
Della Bella *komaad*, *áda*, *nā komáde* (: 559)
Dubr. n. p. C:
U Dubrovniku se čuva stara n. p. C: kod ove imenice. Za mlađi naglasak C:-B: u nekim drugim govorima vidi Kapović, 2006: 170 i Kapović, 2010: 83f³⁸. S obzirom na to da je riječ o posuđenici, ova nam riječ nije ovdje toliko relevantna³⁹.

korak

XXI st. *kōrāk*, G. *kōrāka*, A. *prati(t) ū korāk*, L. *koráku*, g. *korākā*, dli. *korácima*
BT *свако два корāка* (: 423), *Само неколико корākā од Орландове статуе је Спонса* (: 378)
Dubr. n. p. C:
Psl. n. p. c (*kōrākъ)
Kako se u riječi *kōrāk* n. p. C: često čuva u mnogim govorima (i pomičnost naglaska i preskakanje), nije čudno da se čuva i u Dubr. Budući da psl. oblik ima *o u korijenu, rekonstrukcija je jednostavna (usp. npr. i sln. *korāk*).

korijen

³⁷ Znak *crtano* (') označava neko odudaranje od običnog obrasca. Tako je rečena n. p. doista C po tome što kod nje naglasak preskače i po tome što je naglasak u paradigmi pomičan, ali, s obzirom na to da nema kvantitativne alternacije, označavamo ju kao podtip n. p. C'.

³⁸ Usp. i kolebanje oko naglašavanja u ARj.

³⁹ Osim toga, riječ *komad* ne doživljava se baš kao domaća riječ jer se inače kaže *bokun*, komadić *bokunić*, a komadina *peča*.

XXI st. *kōrjēni*, G. *kōrjēna*, *is korjēna*, g. *korjēnā*, dli. *korjēnima* (ili s *-jē-* umjesto *-jē-* ovisno o varijanti)

Della Bella *korjén, na, iz korjēna, do korjēnaa* (: 603)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (*kōrjēnъ, *kōrjēnъ)

Dubr. n. p. C: je jasna po pomičnosti naglasaka i po preskakanju, dok u psl. rekonstrukciju nema sumnje jer riječ ima *o u korijenu.

kostur

XXI st. *Kōstūr*, G. *Kōstūra*, L. *Kostúru* (rt kraj Župe Dubrovačke)⁴⁰

ARj *Kōstūr*, L. *Kostúru* (mjesto u Župi blizu Dubrovnika)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (*kōstūrъ)

Podaci su oskudni, ali zbog *o u korijenu (usp. i *kōstъ > *kōst*, n. p. *c*) znamo da je riječ o n. p. *c*, a to se u Dubr. vidi po pomičnom naglasku u L. O sufiksu *-ūr* vidi pod *mjehur*.

kremen

XXI st. *krēmēn*, G. *krēmēna*

Usp. i pridjev *krēmēnī*.

Rešetar (1900: 74) *krēmēn*, G. *krēmēna*

Della Bella *kremmen, na*, također i *kam kremmeni* (: 564)

Psl. n. p. *c* (*krēmъ, *krēmēnъ)

Na osnovi građe na raspolaganju se ne može ništa zaključiti za Dubr. U psl. je bila riječ o n. p. *c*, što se zna po tome što je u korijenu *e.

labud

XXI st. *lābūd*, G. *lābūda*, g. *lābūdā*

Della Bella *labút, ta* (: 193)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (*ōlbūdъ)

Psl. n. p. *a* (usp. Kapović, 2003: 76 i Kapović, 2005a: 103) očuvana je u Dubr., premda su podaci oskudni.

leptir

XXI st. *lěptīr*⁴¹, G. *lěptīra*, g. *lěptīrā*

Usp. i *lěptīrič* (g. *lěptīričā*); *lěptīrica* (g. *lěptīričā*)

BT *лєпїрица* "лептир; лептир-машна"

Della Bella *ljepír, ra*, također *ljepirizza, ljepirina* (: 303)

Dubr. n. p. C:

Unatoč oskudnoj građi, u Dubr. se vidi n. p. C:.. Za miješanu n. p. C:-B: u nekim drugim štok. govorima vidi Kapović, 2006: 170 i Kapović, 2010: 83f. Neobično je što je ova imenica u n. p. C:, s obzirom da su druge imenice na *-īr* u n. p. B: (tj. *-yrjъ je dominantan, (+) sufiks u psl.), vidi više pod *mjehur*. Iako štok. ukazuje na n. p. C: ovdje, može biti da je to štok. inovacija te da je riječ prije bila n. p. *b*, tj. da se u njoj dogodilo

⁴⁰ Riječ se upotrebljava samo kao toponim.

⁴¹ Stariji je dubr. oblik imao samo *-p-*. Budmani u ARj piše *lěpir* bez duljine, bit će da je posrijedi omaška.

obrnuto nego u *komad, oblik, mjehur*, dakle n. p. B: (*leptīr – L. *leptīrū) ⇒ n. p. C: (*lëptīr – *L. *leptīrū jer je *leptīrū shvaćeno kao *oblākū i sl.), možda s međufazom miješane n. p. B:-C: (*lëptīr – G. *leptīrā – L. *leptīrū), no za to zasad nema čvrstih konkretnih indicija. Druga je mogućnost da je to nekakva drugačija tvorba (npr. stara *i*-osnova gdje se može proširiti n. p. *c*, usp. Kapović 2009), usp. i naglasak *nětopīr* u hrv. (također i rus. dij. *нѣтопырь*⁴² ali sln. *netopīr*, češ. *netopýr*, rus. knjiž. *непопырь* < *ne(k)topŷrŷ)⁴³.

madež

Rešetar (1900: 73–74) *mädēš*, G. *mādeša*, g. *madéšā*

BT *mädēž*, g. *mädēžā*

Dubr. n. p. C/A

Rešetarovi podaci, s obzirom na kvantitativnu alternaciju i pomičan naglasak, ukazuju, unatoč izostanku podataka o drugim padežima i preskakanju naglasaka, na n. p. C, dok BT ukazuje na n. p. A. Obrazac tipa *mädēž – mādeža* (ili ujednačeno *mädēž – mädēža*) poznat je i u drugim štok. govorima. S druge strane, Vuk, a za njim onda i ARj, bilježe *mādež* bez duljine i bez pomicanja naglasaka, što bi upućivalo na n. p. A. Problem je u tome što je psl. rekonstrukcija sporna. U sln. je zabilježeno *mādež*, što se može objasniti kao naglasak koji postaje analogijom prema prijedložnim svezama kao *na mādež iz n. p. C, ali se teško može objasniti prema starijoj n. p. *a*. Sama etimologija ne pomaže pretjerano kod rekonstrukcije⁴⁴.

mjehur

XXI st. *mjēxūr*, G. *mjēxūra*, L. *mjexúru*, dli. *mjexúrima*

Usp. i *mjexúrič* (g. *mjexùričā*); *mjēx* (ili *-jē-*), G. *mjēxa*, L. *mjēxu*

BT *mjēxīr*, *-īra* "mjehur, ispućenje ispućeno tečnošću na površini kože ili vazduhom ispućene poluloptice na površini neke житке масе"; *mjēxīrih*, također i *mjēchīh*, *mjēšina* (: 226).

Rešetar (1900: 60) *mjēhūr*, G. *mjehúra*

Della Bella *mjehūr*, *ra* (: 762)

Dubr. n. p. B: (*mjehūr*), C: (*mjehur*)

Psl. n. p. *b* (*mēxŷrŷ), *c* (*mēxūrŷ)

Situacija je u Dubr. jasna iako složena. Stariji podaci iz Dubr. imaju oblik *mjēhūr* (n. p. B:)⁴⁵, a suvremeni je oblik (kod starijih govornika) *mjēhūr* (n. p. C:)⁴⁶. Suvremeni je oblik vjerojatno naknadno unesen u Dubr. iz okolice zajedno s njegovim, drugačijim, naglasakom. Da te riječi imaju različit naglasak, jasno se vidi kod Vuka koji bilježi *mjēhūr – mjēhūra* ali *mjēhūr – mjehúra*. Osim toga, to se vidi i po drugim riječima s tim sufiksom. Usp. za sufiks *-īr*, tj. *-yrŷ, primjere *kōsīr*, *pāstīr*, *zvēkīr* (vidi još primjerâ u Jurišić, 1992:

⁴² Zahvaljujemo se Sergeju Nikolajevu na raspravi oko ovih primjera.

⁴³ Naravno, *nětopīr* u štok. može lako biti sekundarno prema *netopīr.

⁴⁴ Snoj rekonstruirao *mādež i osnovni oblik *mādъ ali bez prave osnove.

⁴⁵ S tim se slaže prčanjski *mjegūr*, G. *mjegūrā* ali ne i *mjēūr*, G. *mjēūra* u Ozrinićima (Rešetar, 1900: 60). Ovaj posljednji lik će vjerojatno biti analogijom prema paralelnom obliku na *-ūr*.

⁴⁶ Kod mlađih se govornika u Dubr. tu čuje i *mjēxūr*, G. *mjexúra* (n. p. B:), no to se, kao i drugdje u štok., mora smatrati inovacijom. U nekim štok. govorima u toj riječi, kao i u riječima *kōmād* i *ōblīk* te možda u *lëptīr* (vidi pod *komad* i *leptīr*), dolazi prvo do miješane n. p. C:-B: (*mjēhūr – mjehúra*) pa na kraju do n. p. B: (*mjēhūr – mjehúra*).

115). S tim se slažu i istočnoslav. podaci, gdje su imenice s tim sufiksom također redovno n. p. B, a izravna je usporednica za *mjēhūr* i češ. *měchýř*. Tu je jedina iznimka štok. *lěp(t)īr* (n. p. C:), za što vidi gore. S druge strane, kao i *mjēhūr*⁴⁷, i sve ostale riječ s tim sufiksom imaju n. p. C: u štok., usp. *kōstūr* (vidi gore), *kōtūr*, *bljūštūr* "vrsta trave" itd. (više primjera u Jurišić, 1992: 116)⁴⁸. I *mjēhūr* i *mjēhūr* su očito povezane s riječi *mijēh* (n. p. C:) – dakle, teoretska n. p. *a* za *mjēhūr* je *a priori* isključena. Prema psl. *měxъ se može u izvedenici očekivati i n. p. *c* (ako je sufiks recesivan, tj. (–), kao *-уръ) i n. p. *b* (ako je sufiks dominantan, tj. (+), kao *-уръ)⁴⁹.

mjesec

XXI st. *mjēsēc*, G. *mjēsēca*, L. u *denaru, februaru, marču... mjēsēcu, u prvome, drugome... mjēsēcu* ali *tri puta u mjesēcu*, dli. *mjesēcima* (kao prilog); *Mjēsēc*, *nā Mjesēc*, *nā Mjesēcu*

ВТ *више од мјесџ дана* (: 33), *у мјесџ дана* (: 147), *на мјесџ дана* (: 180), *Пригледа се у љечника свако шес мјесџа* (: 312)

Della Bella *mjesséz*, *za* (: 446), *mjeséz*, *za* (: 446)

Dubr. n. p. A:/C:

Psl. n. p. *a* (*mēsēcъ)

Psl. n. p. *a* je za ovu riječ lako rekonstruirati (Kapović, 2003: 75, Kapović, 2005a: 102), no ona u gotovo svim govorima dobiva (i zadržava sve do danas) bar neke oblike s pomičnim naglaskom (oblici g. *mjesēcī*, dli. *mjesēcima* su posvuda obični). Stoga ne treba čuditi što i u Dubr. nalazimo na mobilan naglasaku u nekim oblicima. Pa ipak, dubr. je govor arhaičan po tome što čuva dobro posvjedočeno prenošenje naglasaka (a ne preskakanje kao u nekim drugim štok. govorima) u više oblikâ, kao i vezani naglasak u nekim primjerima. Kako vidimo, u smislu "Zemljini satelit" je u L. posvjedočen stariji naglasak *nā Mjesēcu*, no u značenju "mjesec dana" imamo L. *mjēsēcu* kada je imenica razdvojena od lokativnog prijedloga drugom imenicom/pridjevom/rednim brojem, no, ako dolazi odmah iza prijedloga, onda je tu L. *mjesēcu*. Tu vjerojatno neće biti da kod oblika *mjēsēcu* imamo stariji lik jer tu istu pojavu vidimo i kod jednosložicâ n. p. C u Dubr., usp. kod Rešetara (1907: 63) *po nōsu* ali *nā tvōmu nōsu* itd. U Dubr. je i danas još uvijek tako (tj. *po nōsu* – *nā tvōmu nōsu*). To se vjerojatno ima objasniti time što prijedlog koji dolazi odmah uz imenicu automatski povlači za sobom promjenu naglasaka, dok, ako je prijedlog (kao bilježita oznaka lokativa) razdvojen tj. udaljen od lokativa, onda ne uspijeva "signalizirati" imenici da je riječ o L. pa naglasak ostaje isti kao u

⁴⁷ U čak. je, za razliku od štok., tâ riječ redovno n. p. B; usp. *mihūr* – *mihūrā* na Vrgadi (Jurišić, 1973) i Braču (Šimunović, 2009), *mihūr* – *mihūrā* na Grobniku (Lukežić, Zubčić, 2007), *mehūr* – *mehūrā* u Orbanićima (Kalsbeek, 1998) i *mihurī* u Orlecu (Houtzagers, 1985). U čak. je to ili inovacija kao u nekim štok. govorima (što je manje vjerojatno zbog rasprostranjenosti) ili analogija prema paralelnom (sada uglavnom nestalu) obliku na -īr; usp. u Dobrinju *mihūr* (Milčetić, 1895: 104).

⁴⁸ Riječ *bōžūr*, koja jedina od njih odudara, vjerojatno ne pripada u tu tvorbu. Kako piše u ARj: *Postańa vrlo tamna*.

⁴⁹ Svaki morfem, bilo korijen bilo sufiks bilo nastavak, u slav. je ili dominantan (+) ili recesivan (–). Naglasak ide na prvi (+) morfem, a ako dominantnih morfema nema, naglasak je na apsolutnom početku (tj. silazni na prvom slogu). Dakle u *mēxurъ imamo (– –), što onda daje n. p. *c* *mēxūrъ kao i u *mēxъ, no u *mēxurjъ imamo (– +), što onda daje *mēxūrjъ (a naglasak se u kosim padežima onda poslije pomiče po Diboovu zakonu). Više o dominantnosti i recesivnosti vidi npr. u Kapović, 2008: 7–8, a za Diboov zakon Kapović, 2008: 5–6.

drugim padežima. Takve se tendencije mogu naći i u drugim štok. govorima⁵⁰. S obzirom na ovo, ne možemo lokativni oblik *mjēsēcu*, kada je razdvojen od prijedloga, smatrati arhaičnim (za razliku od oblikâ kao *nâ Mjesēcu* u drugom značenju).

mramor

XXI st. *mramor*, G. *mramora*, òd *mramora*, L. *mramoru*, ù *mramoru* (*singulare tantum*)

BT *mramor*, ù *mramory*

Della Bella *mramor*, *ra*, *mramórni*; *pomramoren*, *na*, *no*; *mramorit*, *ta*, *to*; *mramoritse*, *rimse*; *òmramoriti se*, *mramorím se* (: 464)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (*mórmorъ)

Riječ je u Dubr. jasno n. p. A (po nepomičnosti i prenošenju naglasaka). Izvornost se n. p. *a* potvrđuje i izvedenicama, usp. glagol *mramoriti* (ARj). Drugi slog je u Dubr. kratak (usp. knjiž. *mramōr*, G. *mramora*).

Obad

XXI st. *òbād*⁵¹, G. *òbāda*, n. *čele i obādi*, g. *obādā*

BT *òbād*

Della Bella *obād*, *da* (: 296)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (*òvādъ)

Dubr. n. p. C: je jasna (i pomičan naglasak i preskakanje), a u psl. je morala biti n. p. *c* jer je u korijenu *o⁵².

običaj

XXI st. *òbičāj*, G. *òbičāja*, L. *po našemu običāju*, inače *òbičāju*, g. *òbičājā* i *običājā*, dli.

òbičājima i *običājima* (podjednako)

Della Bella *òbičāj*, *ja* (: 234)

Dubr. n. p. C:/A:

U Dubr. se još čuvaju stari pomični oblici u paradigmi, tj. n. p. C:, uz paralelne mlađe varijante po n. p. A:. Naravno, sama n. p. C je ujednačena u štok., kao i kod svih imenica na *-āj*, usp. rus. *òbýčaj* i naš pridjev *òbičan*.

oblak

XXI st. *òblāk*, G. *òblāka*, L. *òblāku* i *oblāku*, g. *oblākā*, dli. *òblācima* i *oblācima*

Usp. i *òblāčno*, *oblāčič* (g. *obláčičā*)

BT *сунце иза облākā* (: 339)

Della Bella *oblāk*, *ka*; *oblaacni*, *na*, *no*; *obbacina* [*oblacina*]; *oblacich*, *cicchja* (: 516)

Dubr. n. p. C:/A:

Psl. n. p. *c* (*òbvolkъ)

⁵⁰ Ruska akcentološka škola pak za dubr. situaciju misli da je riječ o arhaizmu, vidi Дыбо, Замятина, Николаев, 1993: 30.

⁵¹ *Obad* je i muško od pčele i vrsta velike hobotnice, ali isto tako i često prezime u dubrovačkome kraju.

⁵² Tj. štok. *òbād* može stajati samo prema n. p. *c*, ne i prema n. p. *a*. Naravno, teoretski je uvijek moguća i rekonstrukcija, no ne prema štok. obliku, psl. *òvādъ – usp. sln. *obād*, G. *obāda* uz *obād* (tako u Snoja), no to je ipak zacijelo sekundarno (vidi Kapović, 2005: 104).

U Dubr. se čuva stara n. p. *c* (usp. sln. *oblāk*) uz neke sekundarne oblike s ujednačenim naglaskom.

oblik

XXI st. *öblīk*, G. *öblīka*, L. *öblīku*, g. *oblīkā*, dli. *öblīcima* i *oblīcima*

Dubr. n. p. C:/A:

U ovoj se riječi u dosta govorâ čuva ili pomičnost ili njezini tragovi pa nije čudno da je tako i u Dubr. U drugim se štok. govorima ova riječ ponaša kao i *kömād*, *lëptīr* (vidi gore). Riječ je mlađeg postanja (vidi ARj).

obruč

BT *öbrūč*, *ходит под обрūч* "каже се за грожђе кад је dospјело за вино"

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *c* (*öbrōčь)

S obzirom na *o u korijenu, riječ mora biti o n. p. *c* (usp. i sln. *obrōč*)⁵³. Za Dubr. nema dovoljno podataka, ali prenošenje naglasaka iz BT upućuje na sekundarnu n. p. A (usp. u ARj g. *obručā*).

obzir

XXI st. *öbzīr*, G. *öbzīra*, *glavom bēz obzīra*, A. *uze(t) ü obzīr*, L. *öbzīru* (*singulare tantum*)

Dubr. n. p. C:/A:

U Dubr. se čuva staro preskakanje (koje se u tim frazama i u drugim štok. govorima nerijetko čuva), a lokativni je naglasak sekundaran. Naglasak *öbzīr* prema *öbzirati* inače stoji kao *pöglēd* prema *pögledati*.

očuh

XXI st. *öčūx*, G. *öčūxa*, g. *öčūxā*

BT *очух* (: 245)

Della Bella *occjúh*, *úha* (: 547)

Dubr. n. p. A:

Zbog nepomičnosti naglasaka u g., treba, premda je malo podataka, pretpostaviti n. p. A: za Dubr. Oblik sa zanaglasnom duljinom se vidi već i u Della Belle te nije jasno odakle u BT lik *očuh*. No, naglasak *öčūh* – *öčūha*⁵⁴ po n. p. A teško da može biti star iz očitih razloga (*o je u korijenu koje ne može nositi stari akut). Starija n. p. C tu također ne dolazi u obzir (riječ *отъсь pripada n. p. *b*, tj. riječ je o dominantnoj osnovi). Naglasak koji bi se mogao očekivati bio bi *očuh* (ali usp. i na Braču *öčuh/öčuh*, na Vrgadi *öčūh*). Usp. to s drugim primjerima sa sufiksom *-uh*: *trbuh*, *kožuh* (ARj, stariji bi naglasak trebao biti *kožuh*, prema *kōža*), *pāzuh* (u Dubr. *pāzuh* – usp. Rešetar, 1907: 266), ali i naglasak *pāstūh* – *pastūha* (ARj) te još takvih primjera u Jurišić, 1992: 44. U svakom slučaju, ovaj oblik nam nije dovoljno pouzdan za prosudbu čuvanja starih naglasnih tipova u dubr. govoru.

pauk

⁵³ Usp. i očekivanu kraćinu u češ/slč. *obruč* (primjer se ne navodi u Kapović, 2005: 103–104).

⁵⁴ A kamoli *öčūh* – *öčuha* kao što je zabilježeno u ARj (*-u-* u zanaglasnoj poziciji u dvosložicama izvorno može biti ili uvijek kratko ili uvijek dugo).

XXI st. *pāūk*, G. *pāūka*, g. *paúkā*

Usp. i *pāūčina* (sa sekundarnom duljinom analogijom prema *pāūk*, vidi Kapović, 2003: 77 i Kapović, 2005a: 107).

BT *пājк* "vrsta bijele morske ribe" (bez dužine – vjerojatno omaškom)

Della Bella *pāuk*, *ka*; *pāuchich*, *pāucina* (: 605)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *a* (*pāqkь)

Iako je ovdje nesumnjivo riječ o staroj n. p. *a* (usp. Kapović, 2003: 102, Kapović, 2005a: 102 i izvedenicu *pāučina*), riječ je u Dubr., sudeći po g., iako je oblikâ malo, prešla u n. p. C:.

paun

XXI st. *pāun* (češće) i *pāūn* (rjeđe), G. *pāuna* i *pāūna*, g. *pāūnā*

Della Bella *paun*, *na* (: 538)

Dubr. n. p. A(:)

Nepomičnost naglasaka u g. upućuje na n. p. A, no, kako je riječ o posuđenici, primjer nam nije toliko relevantan za ovaj rad. Inače se u štok. govori *pāūn* – *pāūna* pa su kratki oblici u Dubr. vjerojatno inovacija koja je prvo javila u kosim padežima pa onda i u N.

plamen

XXI st. *plāmēn*, G. *plāmēna* i *plāmena*, L. *plāmenu*, dli. *plāmēnima*

Usp. i *plām*, G. *plāma* (singulare tantum); pridj. *plāmena*, *-a*, *-o*.

BT *плām*, n *плāми* "пламен; стање кад крв од врућине или узбуђења удари у главу"; *плāmтат*, *-їн*.

Rešetar (1900: 74) *plām*, G. *plāma/plāmena*, L. *plāmenu*, usp. i *plāmtati* (Rešetar 1907: 268)

Ligorio (u Kapović, 2008: 27): *plāmēn*, G. *plāmēna*

Della Bella *plāmen*, *na*; *plām*, *ma*; *plāmēnje*, *nja* (: 312)

Dubr. n. p. A(:)/C

Psl. n. p. *c* (*polmь, A. *pōlmenь)

Danas u Dubr. *plāmēn* izgleda kao n. p. A⁵⁵, uz neke oblike n. p. C (koji nisu nužno stari), s tim da se sekundarno može ujednačiti i duljina prema NA. i u kosim padežima. Što se tiče psl., čini se da je rekonstrukcija n. p. *c* jasna, usp. štok. *plāmtjeti* (sln. *plamtéti*), *plāmsati*, *plāmēnik* (Vuk, ARj) te također rus. dij. *пóломя*. Na n. p. *c* bi ukazivalo i dubr. *plām*⁵⁶ (iz starijih podataka, moderni oblici nisu relevantni, ali usp. i *prām*) u opoziciji prema *kām* (stara n. p. *a*). Taj bi se naglasak prema psl. pretpostavljenom *polmь (n. p. *c*, usp. lit. *akmuō* "kamen", *piemuō* "pastir" za naglasak na nastavku) mogao objasniti tako što je *polmь zamijenjeno (analogijom prema A. *pōlmenь i drugim oblicima) oblikom *pōlmy, što je onda odraženo kao *plāmi, tj. skraćeno kao *plām* (za razliku od *kāmy > *kāmi* > *kām*).

pogled

XXI st. *pōglēd*, G. *pōglēda*, L. *u pōglēdu* (frazu) i *pōglēdu*, g. *pōglēdā*

⁵⁵ Zanimljivo je da Della Bella ima i oblik *plamen*, Rešetar samo *plam*, a danas postoje oba oblika.

⁵⁶ ARj ima vjerojatno sekundaran naglasak *plām* prema Vuku (usp. Rešetar 1900: 73–74).

BT *гнусит се ђт поглѣда* (: 74), *медићина је у свакому поглѣду пошла напријед...* (: 222)

Della Bella *poghléd, da* (: 108)

Dubr. n. p. A:(/C:)

Iako je nesumnjivo riječ o imenici koja prije pripadala n. p. C (iako je osnovni glagol *glědati* u n. p. A, vidi i *öbzír* gore), u Dubr. se to vidi još samo u frazi u *poglédu*, što se čuva i u drugim štok. govorima. Inače se naglasak u paradigmi ne mijenja te se prenosi na proklitiku.

pozdrav

XXI st. *pözdrāv*, G. *pözdrāva*, g. *pözdrāvā*

Della Bella *pozdrāv* (: 640)

Dubr. n. p. A:

Iako je riječ o korijenu koji je inače n. p. A (*zdrāv*, *özdravjeti*, *zdrāvica* itd.), *pozdrav* je, kao i *pogled* i *obzir*, izvorno u n. p. C. No u Dubr. je danas, sudeći po g., prešao u n. p. A.

pramen

XXI st. *prāmēn*, G. *prāmēna*, L. *nā pramenu*, g. *pramēnā*, dli. *prāmēnima* (češće) i *pramenōvima* (rjeđe)

Usp. i *prām*, G. *prāma*, n. *prāmi*, g. *prāmā*

BT *прām*

Rešetar (1900: 74) *prām*, G. *prāma* (samo tako)

Ligorio (u Kapović, 2008:27): *prāmēn*, G. *prāmēna*

Dubr. n. p. A:(/C:)

Dubr. n. p. pokazuje oscilacije, i u pomicanju naglasaka i u dužini nastavka (koja se sekundarno može unijeti u kose padeže). Nije sigurno je li riječ o izvornoj n. p. *a* (kako misli Snaj, povezujući ovu riječ s glagolom *pörti "trgati", n. p. *a/b* ili n. p. *c*). Dubr. bi *prām*, u usp. s *kām*, ukazivalo na n. p. *c* (vidi i *plām*), no lako je moguće da je npr. *prām* sekundaran oblik nastao analogijom prema *plām* (u govorima je posvjedočen i *plām/prām* i *plām/prām*). Suvremeni dubr. oblik *prāmēn* je sporan i zato što Rešetar bilježi samo kraći oblik *prām*. Može biti da je *prāmēn* naknadno unesena riječ u dubr. govor.

prsten

XXI st. *pr̥stēn*⁵⁷, G. *pr̥stēna*, L. *nā pr̥stēnu*, g. *pr̥stēnā*, *pr̥stēnōvā*, dli. *pr̥stēnovima*

Rešetar (1900: 74) *pr̥stēn*, L. *pr̥stenu*, g. *pr̥stēnā*, d. *pr̥stēnima*

Dubr. n. p. C:/A:

Dubr. se n. p. koleba između n. p. A i n. p. C (sa sekundarno poopćenom duljinom iz NA. u XXI st. ali ne i u Rešetara), no n. p. A je sasvim sigurno starija⁵⁸, usp. obično štok. *pr̥st*, G. *pr̥sta*, A. *nā pr̥st*, a. *nā pr̥ste* (g. *pr̥stī/pr̥stijū*, dli. *pr̥stima* je sekundarno).

pr̥šljen

XXI st. *pr̥šļēn*, G. *pr̥šļēna*, g. *pr̥šļēnā*

⁵⁷ Samo u prenesenome značenju i u načenju posebnoga prstena kojim se ptice, poput kanarinaca i drugih ptica pjevica, prstenuju da bi se jedna od druge razlikovale – inače se "prsten" kaže *anio* (< tal. *annello*).

⁵⁸ Kod nas riječ pokazuje odraz n. p. *a* (*pr̥st̥), no drugdje je u slav. n. p. *b* (*pr̥st̥), usp. i lit. *pir̥štas* bez akuta.

Dubr. n. p. A

Duljina iz NA. je ujednačena i u kosim padežima, nepomičan naglasak u g. ukazuje na n. p. A, ali niti je etimologija riječi jasna niti psl. naglasna rekonstrukcija.

razum

XXI st. *rāzūm*, G. *rāzūma*, L. *rāzūmu*

Usp. i *razúmjet* – *razúmjen*

Della Bella *razúm, ma* (: 604)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *c* (*ǫrzūmъ)

Iako je imenica *rāzūm* izvorno sigurno n. p. *c* (usp. glagol *razúmjeti* i neakutirani prefiks **orz-*), u Dubr. je, sudeći po L., to n. p. A. Međutim, s obzirom da je riječ o imenici koja ima samo jedninu i da se njezin L. ne rabi pretjerano često, to ne treba pretjerano čuditi.

sjever

XXI st. *sjēver*, G. *sjēvera*, *sà sjevera*, A. *sjēver*, *nà sjever*, L. *sjēveru*, *nà sjeveru*

Usp. i pridjev *sjēvernī*.

Ligorio (u Kapović, 2008: 27): *sjēver*, G. *sjēvera*

Della Bella *sjēver, ra; sjevèrni* (: 672)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (*sěverъ)

U ovoj je riječi u potpunosti očuvana n. p. A, pri čemu se dužina ne javlja ni u NA. Za psl. n. p. *a* usp. sln. *séver*, lit. *šiáurė* te izvedenice *sjēverina* "inje" (Vuk, ARj)⁵⁹ i *sjēvèrnica* (ARj).

slučaj

XXI st. *slüčāj*, G. *slüčāja*, L. *u slüčāju*, g. *slüčājā* i *slučajévā* (podjednako)

Dubr. n. p. A:/C:

Prema izvornoj n. p. A (usp. glagol *slúčiti*) u Dubr. je danas miješana paradigma iako se u štok. upravo u ovoj imenici redovno čuvaju oblici s pomičnim naglaskom (u frazi *u slučāju* i u množinskim padežima: g. *slučajévā*, dli. *slučajévima*), čak i u onim govorima gdje n. p. C u višeslozicama više nema (Kapović, 2007: 169, Kapović, 2010: 81). No čini se da je ova riječ kod nas rusizam (usp. ARj) pa stoga nije toliko relevantna.

sokol

XXI st. *sökō*, G. *sökola*, n. *sökoli* i *sokóli* (rjeđe), g. *sokólā*

Usp. i *sokólić* (g. *sokòličā*); pridjev *soko(l)skī*; glagol *sokóli(t)*

Ligorio (2009:88, 2010: 2.1.7): *sökō*

Della Bella *sokó, ola; sokolòv* (: 300)

Dubr. n. p. C (/B)

U Dubrovniku nalazimo n. p. C u ovoj imenici (uz iznimku jedno oblika n. p. B u n.), kao i u drugim zapadnoštok. govorima i čak. – usp. npr. *sökol* i *sokolić* na Braču (Šimunović, 2009) i *sökō*, G. *sökola* – *Sokolić* na Vrgadi (Jurišić 1973). U ARj se navodi akcenat *sökō*, G. *sokòla* (usp. varijantu *sokóli* u Dubr.), ali se kaže da se u "zapadnim krajevima"

⁵⁹ Oblik *sjevèrina* "vrlo jak sjeverac" (ARj) je prema *sjevèrīn*, gdje je ujednačen naglasak (usp. i *būrīn* prema *būra*).

govori i *sōko*, G. *sōkola*, g. *sokolóvā*. Više se varijanata javlja i drugdje, usp. sln. *sokol*, G. *sokóla* (< *sokòlъ, G. *sokòla, n. p. *a*) i rus. *сokol* (dij. i *сокóл*, n. p. B⁶⁰).

spomen

XXI st. *spōmēn*, *spōmēn-dan*, G. *spōmēna*

Usp. *spoménut se*.

Nema dovoljno podataka, no zanimljivo je da se dužina javlja i u G. (usp. to s dužinom u glagolu od *spomeṇṭi).

stožer

XXI st. *stōžer*, G. *stōžera*, L. *ù stožeru*, g. *stōžērā*

Della Bella *stoxèr*, *xerra*; pridjev *stexérni* (: 337), G. *s' stoxèra*, g. *s' stoxéraa* (: 675)

Dubr. n. p. A

Suvremeni podaci upućuju na n. p. A, no to ne može biti staro (usp. *o u prvom slogu). Drugdje u štok. imamo *stōžēr*, G. *stōžera*, što upućuje na n. p. *c* (*stōžerъ), za što usp. i sln. *stožêr*. Neobično je što Della Bella ima naglasak /stožèr/ – /stožèra/, kao i neki suvremeni štok. govori (*stōžer* – *stōžera*), što bi upućivalo na psl. n. p. *a* (*stožèrъ⁶¹). Nije jasno kako je u Dubr. došlo do izmjene.

stremen

XXI st. *strēmēn*, G. *strēmēna* i *strēmēna*, L. *strēmēnu* i *strēmēnu*, g. *strēmēnā* i *streménā* (podjednako)

Dubr. n. p. A(:)/C(:)

Psl. n. p. *c* (*stremý, A. *strēmēnъ)

Dubr. se n. p. koleba između n. p. A i C (kao i duljina nastavka koja se u kosim padežima može javiti analogijom prema NA.), pri čemu se oblici prema n. p. C stariji. Da je u psl. bila n. p. *c*, jasno je zbog *e u korijenu.

sumrak

XXI st. *sūmrāk*, G. *sūmrāka*, A. *ù sumrāk*

Della Bella *sumrāk*, *ka* (: 237)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (*sōmorkъ)

N. p. C se za Dubr. može pretpostaviti, unatoč oskudnim podacima, na osnovi preskakanja naglasaka. Kako je *mōrkъ (tj. *mrāk*) n. p. *c*, a prefiks *sō- neakutiran, n. p. *c* se očekuje (usp. i sln. *somrāk*).

tekut

XXI st. *tēkūt*, G. *tēkūta*, g. *tēkūtā*

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *c* (*tēkōtъ)

⁶⁰ Ovdje je možda riječ o izvornoj n. p. *d* (tipa NA. *sōkolъ, G. *sokòla). Usp. u jednom karpatoukrajinskom govoru *sókr^wl*, G. *sokóla*. Akcenatska je varijacija u ovom primjeru i inače dosta velika u Ukrajini (zahvaljujemo Sergeju Nikolajevu na podacima) pa ne treba čuditi i dvojnost na našem terenu (uključujući možda i miješanost paradigme u Dubrovniku).

⁶¹ U psl. je n. p. *a* mogla imati fiksni naglasak na unutarnjem kratkom slogu ali ne i na prvom.

Dubr. n. p. A se može pretpostaviti na osnovi g. s nepomičnim naglaskom iako su podaci oskudni. To je sekundarno – usp. u Posavini često g. *tekutóvā* (ARj i podaci autora). Osim toga, kako se u osnovi nalazi *e, samo n. p. *c* dolazi u obzir.

trepēt

XXI st. *trēpēt*, G. *trēpēta*, L. u *jednomu trēpētu*

Psl. n. p. *c* (*trēpětъ)⁶²

Psl. n. p. *c* se može rekonstruirati prema rus. *трéпер* i štok. *trēpēt* s duljinom na izvorno kratkom sufiksu (što mora biti zbog n. p. C), usp. i *trēpētati* itd. Dubr. n. p. nije jasna, L. *trēpētu* nije relevantan ako ne dolazi izravno nakon prijedloga (vidi gore). U Dubr. je ujednačena dužina iz NA. i u kosim padežima.

ugljen

XXI st. *üğlēn*, G. *üğlēna* i *üğļena*, L. *üğļēnu*, *üğļenu*, *ugļēnu* (također s *-j* umjesto *-j*)

Vuk (za Dubr.) *ўгльѣн*, G. *ўгљена*, L. *угльѣну*

Rešetar (1900: 74) *üğlēn*, L. *üğļenu*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27) *üğlēn*, G. *üğļēna*

Dubr. n. p. A(:)/C

U Dubr. je paradigma miješana, no n. p. A je sigurno najstarija (Kapović, 2005b: 58). U suvremenom dubr. govoru se može duljina iz NA. poopćiti i na kose padeže.

vitez

XXI st. *vītēz*, G. *vītēza*

Usp. i pridj. *vītēškī*

Della Bella *vítéz*, *za* (: 179)

Psl. n. p. *a* (*vītēzъ)⁶³

Građe je premalo da bi se zaključilo o kojoj je paradigmi riječ u Dubr.

znamen

XXI st. *zlāmen*, G. *zlāmena*, L. *pò zlamenu*, g. *zlāmēnā*

BT *злāменит*, *-a*, *-o*

Della Bella *zlamèn*, *na*, *zlamènje*, *zlamènit* (: 587)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (*znāmy)

U Dubr. se čuva stara n. p. A (što se vidi po prenošenju naglaska i nepomičnosti u paradigmi). Za psl. n. p. *a* usp. glagol *znāti* – *znāla*.

želud

XXI st. *žēlūd*, G. *žēlūda*, g. *žēlūdā*

BT *жѣлуд*, g. *жѣлūdā*

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *c* (*žēlūdъ)

⁶² Ali usp. sln. *trepēt*, G. *trepéta* (*trepětъ, G. *trepèta, n. p. *a*).

⁶³ Usp. sln. *vitez*. Dužina prvog sloga u češ. *vítěz* "pobjednik" nije jasna.

Za psl. rekonstrukciju (*e je u korijenu pa mora biti n. p. c) usp. Kapović, 2003: 76, Kapović, 2005b:104. U Dubr. na sekundarnu n. p. A, unatoč oskudnosti podataka, ukazuje nepomičnost naglaska u g. Oblici zabilježeni u BT odgovaraju naglasku koji se javlja u drugim govorima⁶⁴, a usp. i izvedenicu *žèludac*, no nije jasno odakle takve dvije različite verzije u Dubrovniku. Relevantno dubr. suvremene n. p. A: je upitna u svjetla oblika *žèlud* u BT.

---

⁶⁴ Usp. u Mostaru (Milas, 1895: 95) *žèlud*, na Braču (Šimunović 2009) *žejūd*, G. *žejüda*, na Vrgadi (Jurišić 1973) *žejüđ*, G. *žejüda* itd.

7. Odras praslavenskih naglasnih paradigama u Dubrovniku

Nakon što smo prošli svu građu iz Dubrovnika, ovdje ćemo shematski, u tablicama, prikazati kako se u pojedinim primjerima odražavaju prsl. naglasne paradigme i koliko se vjerno one odražavaju u Dubrovniku. Navodimo samo primjere u kojima se prsl. n. p. može pouzdano rekonstruirati, dok sve sporne slučajeve izostavljamo. Iz popisa se također ispuštaju mlađe riječi, tj. one kojih nije bilo u prsl. U tablicu ne bilježimo prsl. oblik kada se on ne može rekonstruirati kod mlađih primjera kojima je ipak izvorna akcentuacija jasna.

Napomena: u ovoj se tablici izostavlja naznaka dužine jer je nepotrebna.

Psl. n. p. a

praslavenski	Dubrovnik
*gávorŋbъ	A
*gúščerъ	A
*ábolŋbъ	A
*ásenъ	A
*ástrēbъ	A
*ávogъ	A
*kámy	A/C
*ól̄bōdъ	A
*mēsēsъ	A/C
*mōrmogъ	A
*rāqkъ	C
*rǃrstenъ	C/A
*sēverъ	A
*známy	A

Psl. n. p. c

praslavenski	Dubrovnik
*būsenъ	C/A
*čemerъ	A
*gōlq̄bъ	C
*gōvogъ	C/A
*grēbenъ	C(/A)
*kōkotъ	C
*kōlq̄tъ	C
*kōrākъ	C
*kōrēnъ	C
*kōstūrъ	C
*ōvādъ	C
*ōbvolkъ	C/A

*ōbrōčь	A
*polmь	A/C
*ōrzūmь	A
*sōkolь	C
*stremь	A/C
*sōmorkь	C
*tèkōtь	A

psl. primjeri (a)	A	C	A/C
14	10	1	3

psl. primjeri (c)	C	A	A/C
19	9	4	6

Zaključci su vidljivi već iz same tablice. Unatoč nekim kolebanjima, mlađim oblicima i sekundarnim prelascima u drugu n. p., stara je razlika psl. n. p. *a* i n. p. *c* u Dubrovniku u veliku broju primjerâ ipak očuvana. Usp. npr. *jāblān*, L. *nā jablānu*, g. *jāblānā* (n. p. *a*) ali *kōrāk*, ũ *korāk*, L. *korāku*, g. *korākā*, dli. *korācima* (n. p. *c*). Pogotovo su dobro očuvani stari primjeri n. p. *a*, gdje 10/14 primjera čuva n. p. A. Kod stare n. p. *c* je nešto više kolebanja iako tu treba spomenuti da se kod više primjerâ koji su prešli u n. p. A to zasniva samo na jednom obliku iz građe, dok kod kolebanja (A/C) u većini primjerâ ipak prevladavaju stariji (n. p. C) oblici.

8. Pregled duljenja i ujednačivanja kračine/duljine u Dubrovniku

Kako smo vidjeli, u Dubr. često dolazi do sekundarnog ujednačivanja kračine ili duljina, izvorne se duljine analoški krata, a izvorne kračine dulje. Tako je prema uobičajenom novoštok. modelu *jāsēn – jāsenā* (a), *gōvōr – gōvora* (c) u Dubrovniku dobivamo puno kompliciraniju situaciju. Ovdje ćemo ta duljenja, kraćenja i analoške promjene prikazati shematski. Za razliku od prošle tablice, kamo smo u načelu uvrštavali samo primjere sa sigurnom psl. etimologijom i akcenatskom rekonstrukcijom, ovamo uvrštavamo i mlađe primjere, a, što se tiče naglasne paradigme, svrstavamo ih prema izvornoj (a ne nužno sadašnjoj) naglasnoj paradigmi. U tablicama, naravno, nema imenicâ n. p. A koje ne završavaju na sonant (kao npr. *jāstog*). Također, nema ni primjerâ s izvorno dugim nastavcima jer se ta dužina uvijek čuva, osim u dva slučaja – riječ *gālēb* može fakultativno gubiti dužinu u kosim padežima, a riječ *pāūn* i u N. i u kosim padežima.

Oznake:

+ dug slog

– kratak slog

+/- i dug i kratak slog

+ > – u starijim izvorima dug, u mlađim kratak slog

– > + u starijim izvorima kratak, u mlađim dug slog

N. p. a (tip *jasen*)

izmjena dužina/kračina

	NA.	ostali padeži
<i>kamen</i>	+	–

samo kračina

	NA.	ostali padeži
<i>glavor</i>	–	–
<i>gušter</i>	–	–
<i>javor</i>	–	–
<i>mramor</i>	–	–
<i>sjever</i>	–	–
<i>stožer</i>	–	–
<i>zlamen</i>	–	–

samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>jasen</i>	+	+
<i>pršlen</i>	+	+

prije izmjena, sada samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>prsten</i>	+	– > +

prije izmjena, sada fakultativno u kosim padežima

	NA.	ostali padeži
<i>uglen</i>	+	- > +/-

sve fakultativno

	NA.	ostali padeži
<i>grumen</i>	+/-	+/-

Kod imenicâ stare n. p. *a* koje su završavale na sonant, dubr. se stanje poprilično razlikuje od stanja u knjiž. jeziku i u štok. govorima u kojima vidimo smjenu dugog N(A). i kratkih kosih padeža u svima ili većini primjera. Takva se smjena vidi samo kod riječi *kāmēn*. U još dva primjera (*přstēn*, *üğlēn*) je takva alternacija zabilježena u prošlosti, ali je u njima danas ili potpuno ujednačena dužina (*přstēn*) ili je dužina fakultativna u kosim padežima (*üğlēn*). U drugim primjerima je sljedeće situacija:

- sedam primjera imaju samo kračinu u svim oblicima
- dva primjera imaju samo dužinu u svim oblicima
- jedan primjer (*grūmēn*) može imati i kračinu i dužinu u svim oblicima

Kako nam pokazuje primjer riječi *kāmēn* i stariji zapisi riječi *přstēn* i *üğlēn* te potpuno ujednačena dužina u primjerima *jāsēn* i *přšlēn*, nema prevelike sumnje da se duženje tipa *kāmēn*, tipično za novoštok. govore, dogodilo i u Dubrovniku. Stoga je sedam primjera u kojima dužina nije posvjedočena (*glāvor*, *gūšter*, *jāvor*, *mrāmor*, *sjēver*, *stōžer*, *zlāmen*) možda najlakše tumačiti tako da je u njima ujednačena kračina u N(A). iz kosih padeža. Jasno, uvijek je moguće pretpostaviti i da je duljenje tipa *kāmēn* bilo nedosljedno (ionako ga je čisto fonetski teško objasniti) te da se u dotičnim riječima nikad nije ni dogodilo, no to je, kao i prvu pretpostavku, teško dokazati.

N. p. *c* (tip *govor*)

izmjena dužina/kračina

	NA.	ostali padeži
<i>govor</i>	+	-
<i>kremen</i>	+	-

prije izmjena, danas samo kračina

	NA.	ostali padeži
<i>čemer</i>	+ > -	-
<i>hobot</i>	+ > -	-
<i>kokot</i>	+ > -	-

prije izmjena, poslije samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>madež</i>	+	- > +

NA. dužina, kosi padeži fakultativno

	NA.	ostali padeži
<i>busen</i>	+	+/-
<i>plamen</i>	+	+/-
<i>stremen</i>	+	+/-

samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>spomen</i>	+	+
<i>trepēt</i>	+	+

sve fakultativno

	NA.	ostali padeži
<i>greben</i>	+/-	+/-

N. p. a/c

	NA.	ostali padeži
<i>čopor</i>	-	-
<i>pramen</i>	+	+/-

U imenicama je stare n. p. c s izvorno kratkim drugim slogom u Dubrovniku poprilično složena situacija za razliku od očekivane izmjene tipa *gōvōr* – *gōvora*. I tu se, kao i u imenicâ n. p. a koje završavaju na sonant, došlo do mnogih ujednačavanja, no s nešto različitim rezultatima. Stara je izmjena – dužina u N(A), kračina u kosim padežima – očuvana u samo dva primjera (*gōvōr*, *krēmēn*). U četiri je primjera (*čēmēr*, *hōbōt*, *kōkōt*, *mādēš*) takva izmjena posvjedočena u prošlosti no danas je zamijenjena ujednačenom kračinom (prva tri primjera) ili dužinom (*mādēš*). Osim toga, u tri je primjera (*būsēn*, *plāmēn*, *strēmēn*) dužina fakultativno prodrila u kose padeže, u dva je primjera potpuno ujednačena (*spōmēn*, *trēpēt*), a u jednom se (*grēbēn*) fakultativno javlja i u NA. i u kosim padežima.

Literatura:

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, JAZU, Zagreb, 1881–1976.
- Михаило Б о ј а н и ћ, Растислава Т р и в у н а ц: 2002, *Рјечник дубровачког говора*, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Ivan B r a b e c, 1960: "Die Mundart von Dubrovnik", *Die Welt der Slaven*, br. 5, str. 45–61.
- Dalibor B r o z o v i ć, 1981: "Cavtat", *Fonološki opisi srpskohrvatskih... govora obuhvaćenih Opšteslavenskim lingvističkim atlasom*, str. 497–507.
- Dalibor B r o z o v i ć, 1984: "Two possible phonological interpretations of the prosodic system in Cavtat speech", *Language and literary theory : In Honor of Ladislav Matejka*, str. 9–18.
- Dalibor B r o z o v i ć, 1992: "О дијалектолошком аспекту дубровачке јежичне проблематике", *Dubrovnik*, god. 3, br. 2/3, str. 316–324.
- Dalibor B r o z o v i ć, 2005: "Dva moguća fonološka tumačenja prozodijskoga sustava u cavtatskome govoru", *Croatica et Slavica Iadertina*, br. 1, str. 19–30.
- Pietro B u d m a n i, 1867: *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, Vienna.
- Pero B u d m a n i, 1883: "Dubrovački dijalekat, kako se sada govori", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, br. 65, str. 155–179.
- Ђуро Д а н и ч и ћ (ур. Милан Р е ш е т а р), 1925, *Српски акценти*, Графички завод "Макарије" А. Д., Београд/Земун.
- Ardelio D e l l a B e l l a, 1728, *Dizionario italiano, latino, illirico cui si permettono alcuni avvertimenti per iscrivere e con facilità maggiore leggere le voci illiriche scritte con caratteri italiani, ed anche una breve grammatica per apprendere con proprietà la lingua illirica*, Presso Cristoforo Zanne, Venezia.
- В.А. Д ы б о, Г.И. З а м я т и н а, С.Л. Н и к о л а е в, 1993: *Основы славянской акцентологии. Словарь*, Издательство "Наука", Москва
- Božidar F i n k a, 1963: "Stjepan Ivšić o današnjoj dubrovačkoj akcentuaciji", *Filologija* br. 4, str. 221–222.
- Anneliese F r i e d r i c h s, 1973: *Das Akzentsystem bei Della Bella: ein Beitrag zur Serbokroatischen Dialektologie*, A. M. Hakkert, Amsterdam.
- Alemko G l u h a k, 1993: *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb
- H. P. H o u t z a g e r s, 1985: *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Studies in Slavic and general linguistics, Rodopi, Amsterdam
- Павле И в и ћ, 1956: *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод у штокавско нарјечје*, Матица српска, Нови Сад.
- Pavle I v i ć, 1958: *Die serbokroatischen Dialekte: ihre Struktur und Entwicklung*, Mouton, Gravenhage.
- Blaž J u r i š i ć, 1973: *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio, Rječnik*, JAZU, Zagreb
- Blaž J u r i š i ć, 1992, *Nacrt hrvatske slovnice. Tvorba imenica u povijesnom razvoju*, Matica hrvatska, Zagreb
- Janneke K a l s b e e k, 1998: *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Rodopi, Amsterdam–Atlanta

- Mate K a p o v i ć, 2003: "Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima", *Filologija*, br. 41, str. 51–82. [dostupno na: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=265010>]
- Mate K a p o v i ć, 2005a: "The Development of Proto-Slavic Quantity (from Proto-Slavic to Modern Slavic Languages)", *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, br. 51, str. 73–111.[dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/209725.The_development_WSJ.pdf]
- Mate K a p o v i ć, 2005b: "Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja)", *Filologija*, br. 44, str. 51–62.
- Mate K a p o v i ć, 2006: "Naglasne paradigme *o*-osnova muškoga roda u hrvatskom", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 32, str. 159–172.
- Mate K a p o v i ć, 2008a: "Razvoj hrvatske akcentuacije", *Filologija*, br. 51, str. 1–39.
- Mate K a p o v i ć, 2008b: "Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 14, str. 197–205.
- Mate K a p o v i ć, 2009: "Rising mobility in Slavic *i*-stems", Lühr, Rosemarie & Ziegler, Sabine (ur.), *Protolanguage and Prehistory. Akten der XII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, vom 11. bis 15. Oktober 2004 in Krakau*, str. 236–243. [dostupno na: <http://bib.irb.hr/datoteka/445121.Kapovic.pdf>]
- Mate K a p o v i ć, 2010: "Naglasak *o*-osnova muškoga roda u hrvatskome – povijesni razvoj", *Filologija*, br. 54, str. 51–109.
- Mate K a p o v i ć, 2011: "Shortening of the Slavic long circumflex – *one mora law* in Croatian", *Wiener slavistisches Jahrbuch* (u tisku).
- Вук Стеф. К а р а џ и ћ, 1836: *Српске народне пословице*, Штампарија Јерменскога манастира, Беч.
- Вук Стеф. К а р а џ и ћ, 1896: *Скупљени граматички и полемички списи*, књ. III, св. I, Штампарија Краљевине Србије, Београд.
- Вук Стеф. К а р а џ и ћ, 1935: *Српски рјечник истумачен нјемачкијем и латинскијем ријечима*, Штампарија Краљевине Југославије, Београд.
- Zorka K a š i ć, 1995: *Govor Kopavala, Српски дијалектолошки зборник*, knj. 41, str. 241 – 396.
- Orsat L i g o r i o, 2009: "Izgovor glasa *o* u dubrovačkome govoru", *Filologija*, br. 52, str. 87–90.
- Orsat L i g o r i o, *uskoro a*: "Flat Tone in Della Bella's Dictionary", *International Workshop on Balto-Slavic Accentology IV*.
- Orsat L i g o r i o, *uskoro b*: "Concerning New Štokavian Retraction", *International Workshop on Balto-Slavic Accentology V*.
- Orsat L i g o r i o, *uskoro c*: "Fonemika dubrovačkoga govora", *Croatica & Slavica Iadertina VI*.
- Josip L i s a c, 2001: "Dijalektalne značajke dubrovačkog područja", *Dubrovnik*, god. 12, br. 3, str.214–219.
- Josip L i s a c, 2003: *Hrvatska dijalektologija 1 : hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb.
- Iva L u k e ž i ć, Sanja Z u b č i ć, 2007: *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*, Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka

- Matej M i l a s, 1898: "Ispravci dubrovačkih riječi u Vukovu rječniku", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, br. 136, str. 223–248.
- Matej M i l a s, 1903: "Današnji mostarski dijalekat", *Rad JAZU*, br. 153, str. 47–97.
- Ivan M i l č e t i ć, 1895: "Čakavština Kvarnerskih otoka", *Rad JAZU*, br. 121, str. 92–131.
- Milan R e š e t a r, 1900: *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Alfred Holden, K. u K. Hof- und Universitäts-Buchhandler, Wien.
- Milan R e š e t a r, 1907: *Der štokavische Dialekt. mit zwei Karten*, Alfred Holden, K. u K. Hof- und Universitäts-Buchhandler, Wien.
- Milan R e š e t a r, 1925: "Pero Budmani : Nekrolog", *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1924. i 1925.*, br. 39, str. 91–111.
- Petar S k o k, 1931: "Les origines de Raguse", *Slavia* br. 10, str. 449–498.
- Petar S k o k, 1971–4, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Marko S n o j, 2003²: *Slovenski etimološki slovar*, Modrijan, Ljubljana
- Petar Š i m u n o v i ć, 2009²: *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb.
- Vojmir V i n j a, 1998–4: *Jadranske etimologije : Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Školska knjiga, Zagreb.

THE ACCENT OF DISYLLABIC *o*-STEMS WITH A SHORT FALLING ACCENT IN DUBROVNIK

The article deals with the archaic accentuation of disyllabic *o*-stems (i.e. *grad* – *grada* type nouns) with a short falling accent on the first syllable (*jāblān/gōlūb* type) in the Štokavina dialect of Dubrovnik. Unlike other dialects, where the old accentual difference has been lost, in Dubrovnik the Proto-Slavic opposition of the accentual paradigm *a* and accentual paradigm *c* is, with some minor drifts and changes, preserved – like in the genitive plural *gāvṛānā* (*a*) but *golūbā* (*c*). This kind of accentual archaism has not been noted in the literature up till now. In addition, the lengthenings, shortenings and analogical changes that occur in the second syllable of the disyllabic *o*-stems (in *gōvōr* and *kāmēn* type words) in the dialect of Dubrovnik are described as well. The analysis is founded mostly upon the Dubrovnik dialectal data gathered by field-work for the purpose of this very article.

KEY WORDS: *Dubrovnik, accent, accentuation, nouns, o-stems, Štokavian, Proto-Slavic, Slavic*